

INSTITUT PRO DEMOKRACII A EKONOMICKOU ANALÝZU

projekt Národohospodářského ústavu AV ČR, v. v. i.

INSTITUT FOR DEMOCRACY AND ECONOMIC ANALYSIS

A Project of the Economic Institute of the Czech Academy of Sciences

Komparativní studie věku odchodu do důchodu v České republice

ČERVEN 2015

JANA BAKALOVÁ, RADIM BOHÁČEK, DANIEL MÜNICH

Komparativní studie věku odchodu do důchodu v České republice

JANA BAKALOVÁ, RADIM BOHÁČEK, DANIEL MÜNICH

IDEA při CERGE-EI

Praha 2015

O AUTORECH

Jana Bakalová

Jana Bakalová získala magisterský titul v oboru sociologie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Z předchozího zaměstnání pro výzkumnou agenturu SCaC má zkušenosti s projekty týkajícími se sběru a zpracování dat. V současné době působí jako datový výzkumník SHARE na Národohospodářském ústavu Akademie věd České republiky.

Radim Boháček

Radim Boháček působí na roku 2000 jako samostatný výzkumný pracovník na Národohospodářském ústavu Akademie věd České republiky. Od roku 2006 je vedoucím Národního týmu projektu SHARE (Průzkum zdraví, odchodu do důchodu a stárnutí v Evropě), Evropského konsorcia pro výzkumnou infrastrukturu. Na Chicagské univerzitě získal doktorát z ekonomie a dále magisterský titul ze sociálních věd a historie. Výzkumná témata: obecné rovnovážné modely s heterogenními činiteli, optimální fiskální a monetární politiky, dynamická makroekonomická teorie.

Daniel Münich

Daniel Münich je docentem na CERGE-EI, společném pracovišti Univerzity Karlovy a Národohospodářského ústavu Akademie věd České republiky, kde působí jako výkonný ředitel think-tanku IDEA. Je držitelem inženýrského titulu z ČVUT Praha a doktorského titulu z ekonomie z Univerzity Karlovy. Provádí empirický, akademický a politicky orientovaný výzkum v oblastech ekonomie práce, ekonomie vzdělávání a výuky a výzkumu a vývoje. Působí jako odborný poradce v četných tuzemských i mezinárodních organizacích.

Autoři děkují Kamilovi Galuščákovi a Martinovi Potůčkovi za jejich cennou zpětnou vazbu a užitečné podněty, jakož i dalším účastníkům interní pracovní prezentace pokročilé verze studie 8. dubna 2015 na CERGE-EI.

Komparativní studie věku odchodu do důchodu v České republice

Studie 6/2015

ISBN 978-80-7344-349-8 (Národohospodářský ústav AV ČR, v. v. i.)

Poděkování

This paper uses data from SHARE wave 4 release 1.1.1, as of March 28th 2013 or SHARE wave 1 and 2 release 2.5.0, as of May 24th 2011 or SHARELIFE release 1, as of November 24th 2010. The SHARE data collection has been primarily funded by the European Commission through the 5th Framework Programme (project QLK6-CT-2001-00360 in the thematic programme Quality of Life), the 6th Framework Programme (projects SHARE-I3, RII-CT-2006-062193, COMPARE, CIT5-CT-2005-028857, and SHARELIFE, CIT4-CT-2006-028812) and the 7th Framework Programme (SHARE-PREP, N° 211909, SHARE-LEAP, N° 227822 and SHARE M4, N° 261982). Additional funding from the U.S. National Institute on Aging (U01 AG09740-13S2, P01 AG005842, P01 AG08291, P30 AG12815, R21 AG025169, Y1-AG-4553-01, IAG BSR06-11 and OGHA 04-064) and the German Ministry of Education and Research as well as from various national sources is gratefully acknowledged (see www.share-project.org for a full list of funding institutions).

Tato publikace vznikla s finanční podporou Evropské komise. Odpovědnost za informace a názory uvedené v této studii nesou výhradně autoři. Obsah této studie neodráží oficiální názor institucí Evropské unie. Instituce a orgány Evropské unie ani žádná osoba konající jejich jménem nesmí být považovány za odpovědné za případné použití informací zde obsažených.

Český překlad této publikace byl pořízen v rámci projektu „Podpora sociálního začleňování na místní a regionální úrovni“ (registrační číslo OP LZZ CZ.1.04/3.1.00/04.00016), který je financován z prostředků ESF prostřednictvím Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost a státního rozpočtu ČR.

**PODPORUJEME
VAŠI BUDOUCNOST**
www.esfcr.cz

OBSAH

Shrnutí	6
Executive Summary	7
ÚVOD	8
<i>Data a metodologie</i>	9
<i>Ukázkový graf</i>	9
Kapitola 1: Demografické trendy	11
<i>Statutární věk odchodu do důchodu</i>	11
<i>Střední délka života</i>	12
<i>Skutečný odchod do důchodu v datech SHARE</i>	13
<i>Efektivní věk odchodu do důchodu podle věkových skupin</i>	14
<i>Participace na trhu práce podle věkových skupin</i>	15
<i>Důvody odchodu do důchodu</i>	15
Kapitola 2: Vliv vzdělání a povolání na odchod do důchodu	19
<i>Vzdělání</i>	19
<i>Odchod do důchodu a vzdělání</i>	21
<i>Participace na trhu práce a vzdělání</i>	21
<i>Klasifikace povolání</i>	22
<i>Distribuce povolání</i>	23
<i>Odchod do důchodu a povolání</i>	23
<i>Participace na trhu práce a typ profese</i>	24
Kapitola 3: Zdraví a odchod do důchodu	25
<i>Celkové zdraví: chronické nemoci</i>	25
<i>Funkční zdraví: ADL Index</i>	26
<i>Duševní zdraví: kognitivní schopnosti</i>	27
<i>Odchod do důchodu a zdravotní problémy</i>	27
<i>Odchod do důchodu a chronické nemoci</i>	27
<i>Odchod do důchodu a index aktivit denního života</i>	28

<i>Odchod do důchodu a duševní schopnosti</i>	29
Kapitola 4: Odchod do důchodu a socio-ekonomické postavení	31
<i>Příjmy domácností</i>	32
<i>Index celkového příjmu domácnosti</i>	32
<i>Jak domácnosti hospodaří se svým příjmem?</i>	33
Kapitola 5: Simulace	35
<i>Hlavní zjištění ze simulací</i>	35
<i>Metodologický popis simulací</i>	36
<i>Švédsko jako benchmark</i>	36
Regresní model	37
Dopady nezaměstnanosti	40
Srovnání České republiky v letech 2007 a 2013.....	41
Poznámky k datům a regresním modelům	42
Kapitola 6: Závěr	45
Literatura	46
Příloha	47

SHRNUTÍ

- Cílem této analýzy je identifikace rizik a možných překážek vztahujících se k rychlejšímu prodlužování zákonného a reálného věku odchodů do důchodu v České republice. Studie přináší první podrobný kvantitativní vhled do problematiky odchodu do důchodu a věkově determinované neúčasti na trhu práce v České republice díky unikátním mezinárodně srovnatelným datům z průzkumu SHARE.
- Naše analýza ukazuje, že starší generace v České republice se v mnoha ohledech stále odlišují na srovnatelných generací vyspělejších zemí severní a západní Evropy. Socio-ekonomické podmínky, dosažené vzdělání, struktura povolání a zdravotní stav české populace jsou stále nižší v důsledku historického vývoje 20. století. Na druhé straně se v poslední době tyto ukazatele rychle a výrazně zlepšují a konvergují ke standardům v ekonomicky vyspělejších zemích Evropské unie.
- Naše zjištění jen velmi málo podporují názor, že relativně rané odchody do důchodu v České republice jsou primárně způsobeny horšími osobními a socio-ekonomickými podmínkami starších generací. Analýza naopak ukazuje, že předčasné odchody do důchodu a z trhu práce jsou hlavně důsledkem institucionálního nastavení a motivací vyvolaných daňovým, sociálním a důchodovým systémem, a s největší pravděpodobností také politikou zaměstnanosti, jež ovlivňuje očekávání zaměstnanců i zaměstnavatelů.
- Převládající nižší zaměstnanost starších mužů a žen v České republice, v porovnání s rozvinutými zeměmi Evropské unie, lze jen v omezené míře přičíst na vrub rozdílů v individuálních osobních charakteristikách. Naše studie dokládá, že zdraví jednotlivců se s věkem zhoršuje mnohem pomaleji, než jak starší lidé odcházejí do důchodu a opouštějí trh práce. Zjistili jsme, že místní míra nezaměstnanosti souvisí s odchody do důchodu žen, ale nikoliv v případě mužů. Konečně studie ukazuje, že věkové profily odchodů do důchodu a mimo trh práce jsou významně ovlivněny zákonnými podmínkami nároků na předčasný odchod do starobního důchodu.
- Naše analýza neidentifikuje žádná zásadnější rizika vyplývající z dalšího zvyšování věku odchodu do důchodu nad jeho současnou úroveň. Naše simulace ukazují, že kdyby byla česká populace se svými demografickými, zdravotními, a socio-ekonomickými charakteristikami vystavena švédskému institucionálnímu systému, rozdíl v míře zaměstnanosti mužů zcela zmizel a v případě žen by se zredukoval zhruba o 80 %. Ačkoli dodatečná efektivita a zvýšení společenského blahobytu plynoucích z eliminace nedostatečného využívání lidského kapitálu starších lidí nejsou explicitně vidět, je zřejmé, že jsou značné a podstatné pro udržitelnost sociálního státu v České republice.

EXECUTIVE SUMMARY

- The aim of this analysis is to identify risks and possible obstacles associated with faster growth of the statutory and effective retirement age in the Czech Republic. The study provides the first and very detailed quantitative insight on the phenomena of retirement and old-age-related departures from the labour market in the Czech Republic. For this purpose, we employ unique, internationally comparable data from the SHARE survey.
- Our analysis reveals that older generations in the Czech Republic still exhibit some differences from more developed countries in Western and Northern Europe. Socio-economic conditions, educational attainment, occupational structure, or health status are still lower due to reasons related to historical development in the 20th century. On the other hand, improvements and convergence of aforementioned characteristics to more economically developed countries of the EU during a relatively short period of time has been notable.
- Our findings provide little support for the opinion that early effective retirement in the Czech Republic can be attributed to inferior personal and socio-economic conditions of its older population. Instead, our analysis indicates that early retirement and departure from the labour market are driven by institutions and incentives induced by the tax, welfare, and pension system and most likely also by employment policies that affect both workers and employers and form their expectations.
- The prevailing lower incidence of employment of older Czech men and women compared to more developed EU countries can be only very partially attributed to differences in personal characteristics. We document that health conditions of individuals deteriorate much slowly than the age profile at which people retire and leave labour market. We find an impact of the incidence of unemployment for women but not for men. Finally, retirement and employment age profiles are significantly affected by statutory early retirement conditions.
- Our analysis does not identify any major risks from further postponement of the retirement age from its current level. Our simulations show that would the Czech population with its demographic, health, and socio-economic characteristics be subjected to the Swedish institutional system, the whole employment gap for men and around 80% of the gap for women disappears. While the efficiency and social gains from eliminating such underused human capacity are not directly observable, they are enormous as well as essential for the sustainability of the a welfare state in the Czech Republic.

ÚVOD

Současná demografická situace a její projekce představují pro Českou republiku zásadní otázku udržitelnosti veřejného důchodového a zdravotního systému. Česká populace stárne a bude žít déle než předchozí generace – před více než dvaceti lety, v roce 1992, činila střední délka života u padesátiletých českých mužů v průměru 72,6 roku a u padesátiletých českých žen 78,6 roku. Avšak v roce 2012 čeká padesátileté muže v průměru již 27,3 roku života a ženy stejného věku 32,4 roku života. Podle mediánové prognózy Českého statistického úřadu se počet lidí v zemi starších 65 let do roku 2050 zdvojnásobí a počet lidí starších 85 let třikrát převyší současný stav.

Česká populace stárne v důsledku narůstající dlouhověkosti související se zlepšováním zdraví a zdravotní péče, fyzicky méně náročnou prací a rostoucí kvalitou sociální péče a života obecně. Na druhou stranu dochází k poklesu plodnosti – po roce 1992, kdy celková porodnost činila 1,72 dítěte na ženu, tento ukazatel trvale klesal na 1,45 dítěte v roce 2012 (ČSÚ, 2014). Podle projekce ČSÚ poklesne podíl populace v ekonomicky aktivním věku (15-64 let) do roku 2050 z dnešních 68 % na méně než 54 %.

Tyto demografické změny představují jednu z největších výzev pro udržitelnost veřejných financí a důchodového systému. Promítají se do zjištění Evropské rady – Česká republika čelí dlouhodobým rizikům udržitelnosti, zejména kvůli očekávaným nárůstům výdajů na důchody a na zdravotní péči. Ve svých doporučeních vznesla Evropská Rada požadavek, aby Česká republika zrychlila tempo zvyšování zákonného věku odchodu do důchodu¹, podporovala zaměstnanost starších pracovníků, odstranila veřejnou podporu předčasných odchodů do důchodu, významně zlepšila cenovou efektivitu výdajů na zdravotnictví a uskutečnila standardizované postupy pro pravidelné zvyšování zákonného věku odchodu do důchodu. Není třeba dodávat, že Sobotkova vláda se k návrhům na tak rychlé zvyšování zákonného věku vyjádřila nesouhlasně.²

Jedna z mála hlavních dostupných strategií zacílených na prodloužení produktivní a společensky únosné participace starších pracovníků na trhu práce je odkládání skutečného věku odchodu do důchodu, k tomu doprovázené opatřeními řešícími pracovní podmínky (tzv. age management), zdravotní péči a jiné sociální politiky.

¹ *Zajistit dlouhodobou udržitelnost veřejného důchodového systému, zejména zrychleným zvyšováním zákonného věku odchodu do důchodu a jeho následným zřetelnějším navázáním na změny střední délky života. Podporovat zaměstnatelnost starších pracovníků a revidovat mechanismus indexace důchodů. Přijímat opatření k významnému zlepšení cenové efektivity a řízení sektoru zdravotnictví, zejména v oblasti nemocniční péče.*

Internet: http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/csr2014_council_czech_en.pdf

² *Vládní tisková zpráva z června 2014: Negativně se vláda staví k návrhu části doporučení týkající se urychlení věku odchodů do důchodu. Již současně platné tempo považuje vládat za poměrně vysoké, což s sebou přináší řadu sociálních problémů. Takováto zásadní systémová změna penzijního systému je pro vládu neakceptovatelná.*

Tato studie poskytuje podrobná kvantitativní data o odchodu starších generací české populace z trhu práce do důchodu a přináší vhled do nejnovějších trendů i prostřednictvím mezinárodních srovnání. Prezentovaná zjištění doplňují poznatky paralelní studie (Šatava, 2015), která zkoumá veřejné a soukromé důsledky rozhodnutí o odchodu do důchodu.

Hlavním přínosem této studie je, že poskytuje podrobný kvantitativní popis podstatných jevů souvisejících jak s odchodem do důchodu, tak i se zaměstnaností starší populace. Tyto informace, které ze standardních souhrnných statistik nejsou dostupné, předkládáme s využitím datového souboru mezinárodního výzkumu SHARE (Průzkum zdraví, stárnutí a odchod do důchodu v Evropě). Problematiku zkoumáme z různých pohledů, a jelikož je většina zjištěných vztahů zřejmá, pojednáváme zde pouze o klíčových vztazích. Je také třeba připomenout, že tato studie neusiluje o identifikaci kauzálních vztahů.

Data a metodologie

Zdrojem dat pro tuto studii je průzkum SHARE (Průzkum zdraví, stárnutí a odchodu do důchodu v Evropě), mezinárodní multidimenzionální longitudinální databáze mikrodat o zdraví, socio-ekonomickém postavení a společenských a rodinných vazbách více než 85 000 jedinců ve věku 50+ (přibližně 150 000 rozhovorů) z 20 zemí Evropy (+Izraele) a jejich partnerů. Výzkum je zaměřen na problematiku demografie, rodinných a společenských vazeb; vzdělání; zdraví a zdravotní péče; práce a odchodu do důchodu; příjmů, spotřeby, majetku; pomoci a finančních transferů v rodině; bydlení; aktivit; očekávání; životní historie; kvality života; společenských vazeb; tělesných a biomarkerových měření, posledního roku života zesnulého respondenta a řadu dalších témat. Podstatné je i to, že průzkum obsahuje také měření tělesného a duševního zdraví i kognitivních funkcí. Tato longitudinální studie sleduje každé dva roky tytéž respondenty. Výsledkem je unikátní datový soubor poskytující informace o stavu, historii a vývoji české a evropské společnosti. Česká republika se od roku 2006 účastnila všech vln sběru dat na panelovém vzorku 6 000 respondentů.

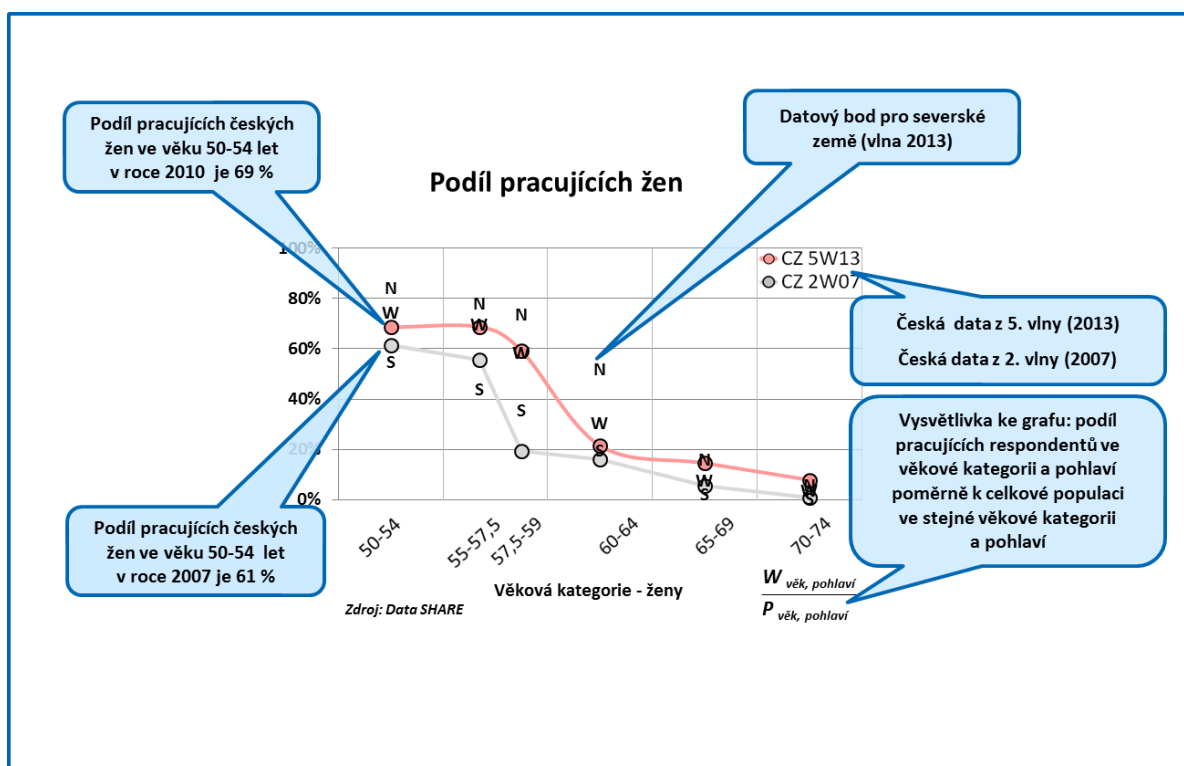
Ukázkový graf

Většina výsledků této studie je prezentována ve formě grafů srovnávajících Českou republiku se čtyřmi skupinami evropských regionů nazvaných **severské země** (N: Švédsko, Dánsko a Nizozemsko), **západní země** (W: Belgie, Francie, Německo a Rakousko), **jižní země** (S: Itálie a Španělsko) a **východní země** (E: Maďarsko, Polsko a Slovinsko). Toto rozdělení zemí je obvyklé i v jiných studiích založených na datech SHARE a odráží podobnosti jejich institucí a legislativních přístupů v oblasti důchodů a zdravotnictví. V hlavní části této studie se zaměřujeme na nejdůležitější problémy; příloha pak obsahuje podrobnější výsledky a statistiky pro všechny země. U České republiky grafy též porovnávají indikátory založené

na datech z první vlny sběru dat SHARE z roku 2007 a z posledních dostupných dat nasbíraných v roce 2013.

Všechny grafy znázorňují ukazatele pro muže a ženy zvlášť, přičemž věk tvoří vodorovnou osu. Toto dělení je nezbytné vzhledem k podstatným rozdílům mezi pohlavími. Za účelem statistické přesnosti zkoumané problematiky byli do analýzy zahrnuti pouze respondenti ve věku 50-74 let. Hodnoty ukazatelů byly zprůměrovány do kategorií po pěti letech věku; abychom však lépe zachytili rozhodnutí o odchodu do důchodu, rozdělili jsme věkovou kategorii, do níž skutečný věk odchodu do důchodu nejčastěji spadá (60-64 let u mužů a 55-59 let u žen) do dvou částí. V dolní části každého grafu uvádíme vzorec upřesňující výpočet relevantní statistiky.

GRAF 0.1

Pro úplnost uvádíme legendu zkratk ve vzorcích v grafech:

- **W** – pracující (working)
- **U** – nezaměstnaný (unemployed)
- **P** – populace (population)
- **R** – v důchodu (retired)
- **WR** – pracující v důchodu (working retired)
- **HH** – domácnost (household)
- **2W07** – data 2. vlny průzkumu SHARE z roku 2007
- **4W11** – data 4. vlny průzkumu SHARE z roku 2011
- **5W13** – data 5. vlny průzkumu SHARE z roku 2013

KAPITOLA 1: DEMOGRAFICKÉ TRENDY

Tato kapitola přináší srovnání nejdůležitějších demografických trendů v České republice s jinými zeměmi. Nejprve uvádíme přehled statutárního (zákonného) věku odchodu do důchodu v České republice a ve zbytku Evropy. Poté srovnáváme statutární věk odchodu do důchodu s tzv. efektivním věkem odchodu do důchodu (neboli skutečným věkem, ve kterém respondenti dat SHARE odešli do důchodu).

Statutární věk odchodu do důchodu

Tabulka 1.1 (níže) znázorňuje statutární věk odchodu do důchodu ve všech zemích zahrnutých do této analýzy, a to v letech 2009 a 2020 a jeho předpokládanou výši po roce 2020. Statutární věk odchodu do důchodu se napříč sledovanými zeměmi pohybuje v rozmezí na 60 do 70 let; ve většině států se předpokládaný věk odchodu do důchodu bude zvyšovat na hranici 67 let či více, a to v závislosti na vývoji střední délky života. Ve všech sledovaných zemích je patrná tendence k vyrovnávání věku odchodu do důchodu u mužů a žen.

Stojí za povšimnutí, že Česká republika má v letech 2009 i 2020 jeden z nejnižších věků odchodu do důchodu (ve Francii a Švédsku je věk odchodu do důchodu flexibilní a do důchodu se zde v reálu odchází později). Po roce 2020 předpokládaný věk odchodu do důchodu u většiny zemí včetně České republiky konverguje přibližně k 67 rokům.

TABULKA 1.1

Statutární věk odchodu do důchodu v Evropě												
Oblast	Stát	Věk odchodu do důchodu v r. 2009			Věk odchodu do důchodu v r. 2020			Další nárůst věku odchodu do důchodu po r. 2020				
		Muži	Ženy	Pozn.	Muži	Ženy	Pozn.	Muži	Ženy	Pozn.	Rok	
N	Dánsko	65	65		66	66		67+	67+	(a)		
N	Nizozemí	65	65		66+8m	66+8m		67+	67+	(b)		
N	Švédsko	61-67	61-67	(c)	61-67	61-67	(c)					
W	Rakousko	65	60		65	60		65	65		2033	
W	Belgie	65	65		65	65						
W	Německo	65	65		65+9m	65+9m		67	67		2029	
W	Francie	60-65	60-65	(d)	62-67	62-67	(d)					
S	Itálie	65+4m	60+4m		66+11m	66+11m		67+	67+	(e)		
S	Španělsko	65	65		65-66+4m	65-66+4m	(d)	65-67	65-67	(d)	2027	
E	Maďarsko	62	62		64	64		65	65		2022	
E	Polsko	65	60		67	62		67	67		2040	
E	Slovinsko	63	61		65	65						
CZ	Česká republika	62	56+8m-60+8m	(f)	63+10m	60+6m-63+10m	(f)	67+	67+	(g)	2044	

Zdroj: Eurostat, studie *Adequacy and Sustainability of Pensions*

(a) Přizpůsobený přírůstkům střední délky života každých 5 let, počínaje r. 2030

(b) Přizpůsobený přírůstkům střední délky života každý rok, počínaje r. 2022

(c) Flexibilní věk odchodu do důchodu spojený s odstupňovanou výší dávek

(d) Pokud je rozhodná doba ukončena - a pokud ukončena není

(e) Spojený se střední délkou života

(f) Podmíněný počtem vchovaných dětí

(g) Prodlužovaný každoročně o 2 měsíce až do dalších změn

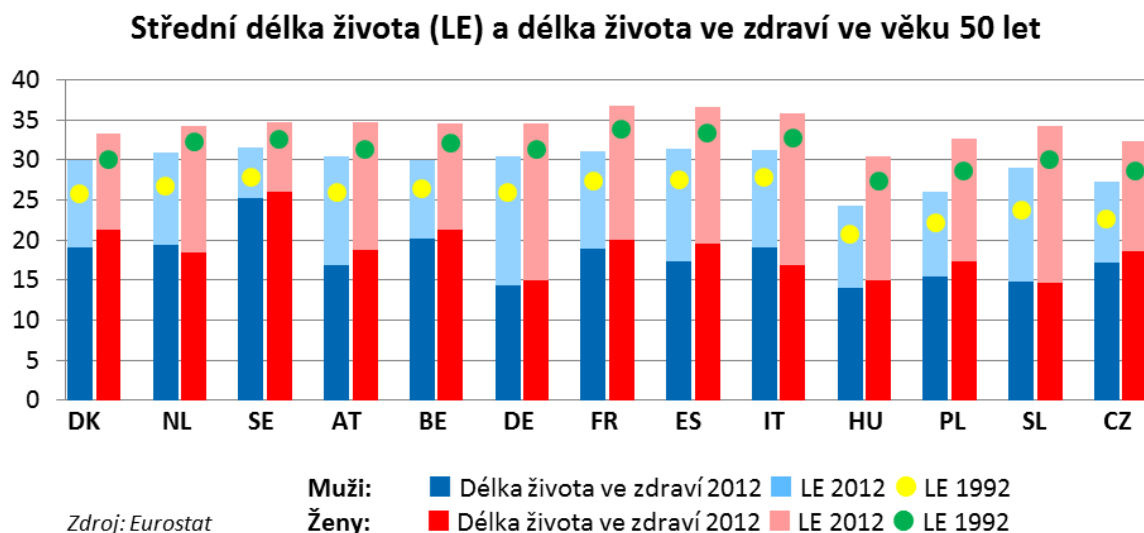
Střední délka života

Vzhledem k poměrně rychle se měnící demografické struktuře obyvatelstva navázalo několik zemí statutární věk odchodu do důchodu na ukazatel střední délky života (Dánsko, Nizozemí, Itálie a Francie). České republice doporučila Komise pro důchodovou reformu ustanovená českou vládou podobnou politiku.

Graf 1.1 ukazuje nárůst střední délky života jedinců ve věku 50 let za posledních 20 let, a to přibližně o čtyři roky u mužů a přibližně o tři roky u žen. V mezinárodním srovnání vykazuje nejvyšší očekávanou dlouhověkost Francie, Švédsko a jižní země. Čeští muži mají v současné době před sebou v 27,3 let života a české ženy 32,4 let.

Důležitým doplňkovým kritériem kvality života je počet let, která jedinec ve věku 50 let může výhledově prožít v dobrém zdraví, neboli tzv. ukazatel délky života ve zdraví. V tomto ohledu čekají nejpozitivnější vyhlídky na obyvatele Švédska: 25,2 očekávaných let ve zdraví u mužů a 26 let u žen. V České republice jsou tomu odpovídající doby trvání okolo 17,2 roků u mužů (tj. 57 % jejich očekávané dlouhověkosti) a 18,6 let u žen (63 %), což je nejenže více než v jiných východoevropských zemích, ale dokonce i více než v Německu. Tato data ukazují, že populace seniorů si v Evropě udržuje dobré zdraví přinejmenším do 65 let věku a v řadě zemí až do 75 let věku. Ženy nejenže žijí déle než muži, ale zároveň se i těší delšímu zdravému životu.

GRAF 1.1

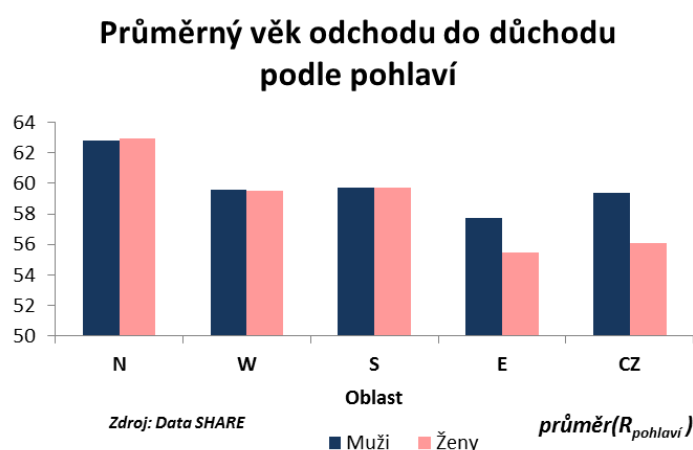
Skutečný odchod do důchodu v datech SHARE

V této kapitole dále analyzujeme rozhodovací strategie respondentů o tom, kdy odejít do důchodu, a to za použití dat SHARE, longitudinální studie reprezentativního vzorku respondentů ve věku 50+ a jejich partnerů. Výsledky jsou založeny na třech vlnách sběru dat v letech 2007, 2011 a 2013. Podrobný popis počtu respondentů v jednotlivých vlnách lze nalézt v příloze a v metodologických a analytických publikacích SHARE – Börsch-Supan et al. (2011) a Börsch-Supan et al. (2013).

Jelikož data SHARE obsahují pouze omezené množství údajů o předčasných starobních důchodech a invalidních důchodech (velikost vzorku je na to příliš malá), analyzujeme pouze problematiku odchodu do starobního důchodu. Sloupcový Graf 1.2 znázorňuje průměrný efektivní (skutečný) věk odchodu do důchodu, a to u všech respondentů ve věku 50-74 let, kteří jsou již v důchodu. S ohledem na zkoumané geografické oblasti lze zaznamenat čtyři základní trendy: za první – v západní, severní a jižní Evropě odcházejí muži i ženy do důchodu ve stejném věku; za druhé – v severní Evropě je skutečný věk odchodu do důchodu mnohem vyšší než v jiných regionech; za třetí – ve východní Evropě a České republice odcházejí ženy do důchodu velmi brzy; za čtvrté – čeští muži odcházejí do důchodu v témže věku jako muži v jižní a západní Evropě.

Průměrný věk odchodu do důchodu v severských zemích je o více než tři roky vyšší než v jižních a západních zemích a České republice (pouze u mužů). V zemích východní Evropy a České republice existuje výrazný rozdíl ve skutečném odchodu do důchodu u žen, zejména díky legislativě umožňující předčasný odchod do důchodu v závislosti na počtu vychovaných dětí. V České republice činí (v roce 2011) průměrný skutečný věk odchodu do důchodu 59,4 let u mužů a 56,1 let u žen.

GRAF 1.2

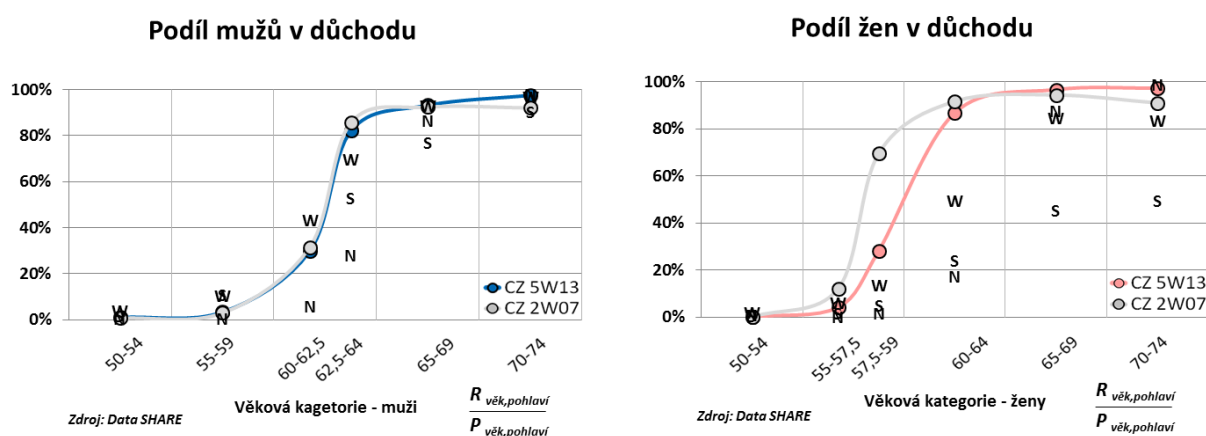
Je otázka, zda jsou tyto rozdíly v rozhodovacích strategiích týkající se odchodu do důchodu způsobeny základními demografickými či zdravotními rozdíly, či zda jsou motivovány institucionálním důchodovým zajištěním a legislativou v konkrétních

zemích, které takto vytvářejí odlišné pobídky. Pokud se jedinci mezi populacemi liší a někteří například trpí zdravotními omezeními či mají nižší produktivitu, pak politická opatření zahrnující zvyšování zákonného věku odchodu do důchodu mohou mít za následek újmu na pocitu sociálního blaha státu (přestože řada osob poskytuje rodinným příslušníkům péči). Na druhé straně, jak dokládají Angelini et al. (2009) a Börsch-Supan et al. (2009), pokud jsou si jedinci napříč zeměmi podobní, pak předčasný odchod do důchodu v některých státech představuje ekonomickou neefektivitu ve smyslu nevyužití pracovní kapacity a zároveň se stává zátěží pro udržitelnost důchodového systému.

Efektivní věk odchodu do důchodu podle věkových skupin

Graf 1.3 ukazuje procentuální podíl důchodců v populaci, a to pro každou věkovou kategorii. Česká data ukazují změny statutárního věku odchodu do důchodu mezi roky 2007 a 2013 (posun na šedé k modré a červené linii). K většině změn efektivního věku odchodu do důchodu během těchto šesti let došlo u žen před jejich 60. rokem života: prudký nárůst odchodu do důchodu mezi věkem 57 a 58 let v roce 2007 se o šest let později přesunul do pozdějšího věku a má pozvolnější průběh. Průběh odchodu do důchodu u českých mužů je relativně stálý a podobá se průběhu do důchodu v západoevropských zemích, přesto je stále mnohem nižší než u severovýchodních zemí. Nízký podíl důchodkyň v jižní Evropě je způsoben jejich předchozí nízkou participací na trhu práce a následnou absencí nároku na starobní důchod (mají pouze nárok na vdovský důchod). Celkově platí, že změny zaznamenané v České republice za posledních šest let poskytují přesvědčivé důkazy o tom, že posun statutárního věku odchodu do důchodu měl u žen za důsledek posunutí efektivního věku odchodu do důchodu, přestože u mužů tomu tak nebylo.

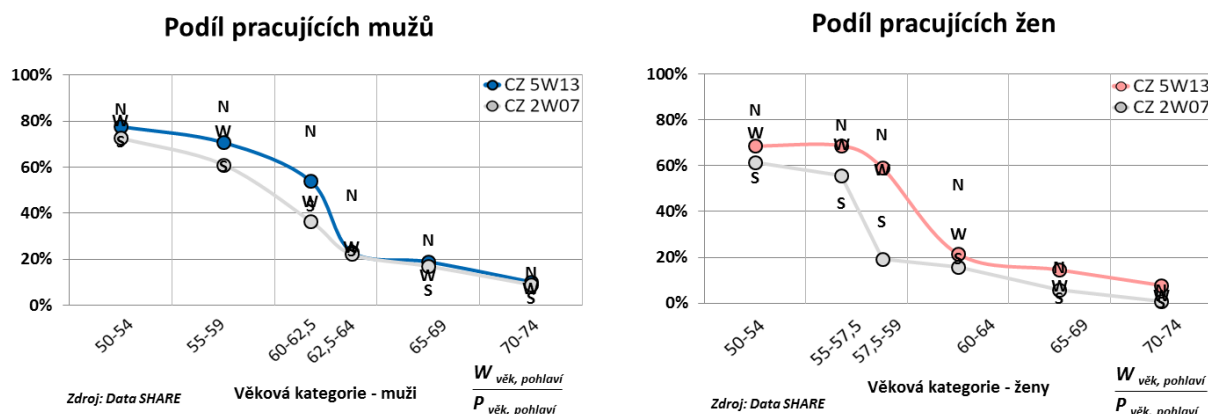
GRAF 1.3

Participace na trhu práce podle věkových skupin

Pracující populace v datech SHARE zahrnuje všechny respondenty, kteří uvedli, že za posledních 12 měsíců vykonávali jakoukoli placenou práci (buť to bylo jen několik hodin týdně). Může se také jednat o důchodce, kteří si přivydělávají při starobním důchodu. Podíl pracujících jedinců prudce klesá ve všech zemích poté, co populace dosáhne statutárního věku odchodu do důchodu, a je patrné, že se s postupujícím věkem snižuje. Vysoký podíl pracujících osob, a to i ve vyšším věku, mají severské země. To je primárně dáno kombinací částečných důchodů a snížených pracovních úvazků. Časový posun v českých datech svědčí o dopadu zvýšeného zákonného věku odchodu do důchodu u žen v kategorii 55-59 let. Pro řadu důchodců však dosažení zákonného věku odchodu do důchodu neznamená odchod z pracovního trhu. Přibližně 20 % českých mužů a žen během počátečních let penze pracuje alespoň několik hodin týdně, přičemž se jedná o největší podíl pracujících důchodců hned po severských státech. Mezi jedinci staršími 70 let procentní podíl pracujících důchodců klesá zhruba na 10 %. Ve srovnání se situací v roce 2007 je nyní (r. 2013) v České republice vyšší účast na trhu práce; tento rozdíl je opět výraznější u žen, kde diference činí kolem 10 % i u věkové skupiny 65-74 let.

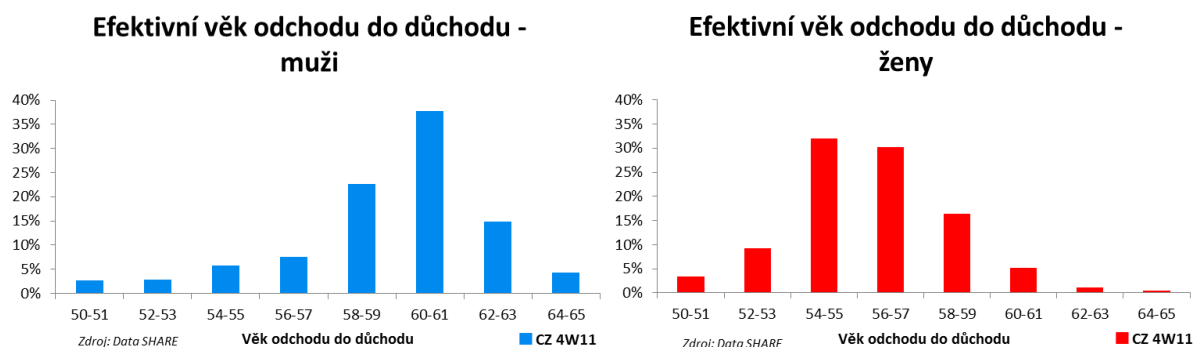
GRAF 1.4

Důvody odchodu do důchodu

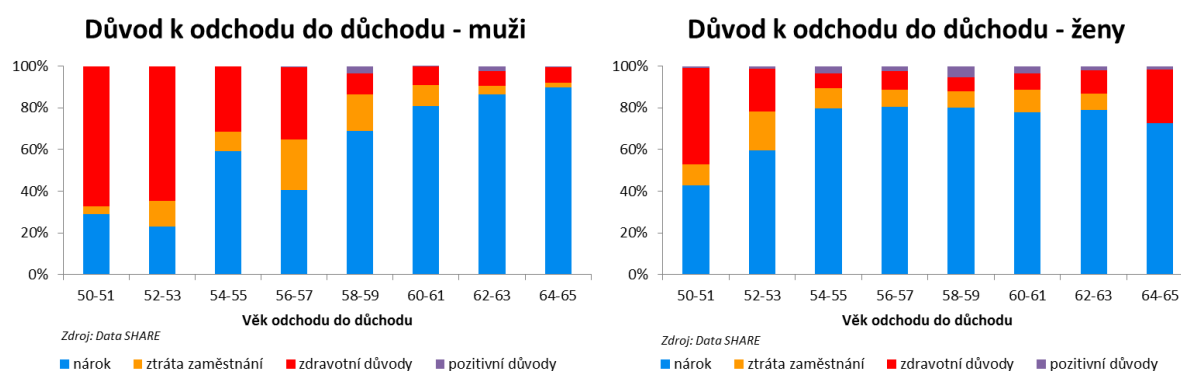
Na základě dat z výzkumu SHARE předkládáme distribuci efektivního věku odchodu do důchodu a důvod odchodu českých mužů a žen. Zobrazená data zahrnují všechny české respondenty, kteří odešli do důchodu mezi roky 2000 a 2011. Levá část Grafu 1.5 níže ukazuje, že největší část mužů (38 %) odešla do důchodu ve věku přibližně 60 až 61 let. U žen se rozhodnutí odejít do důchodu zpravidla odvíjelo od počtu dětí: největší část žen odešla do důchodu ve věku 54-55 let (32 %) a 56-57 let (30 %). Povšimněme si také, že velmi málo mužů a ještě méně žen odešlo do důchodu později než ve statutárním věku odchodu (viz též Kalwij, 2010).

GRAF 1.5

Graf 1.6 popisuje důvody odchodu do důchodu pro ty respondenty, kteří v daném věku do důchodu odešli. V dotazníku zjišťujeme čtyři nejčastěji udávané důvody: *nárok* (jedinec získal nárok na starobní důchod, tj. dosáhl zákonného věku odchodu do důchodu), *ztráta zaměstnání* (jedinec přišel o práci a rozhodl se raději odejít do důchodu než být nezaměstnaný), *zdravotní důvody* a *pozitivní důvody* (jedinec chtěl odejít do důchodu spolu se svým partnerem, chtěl trávit více času s rodinou atd.). Je patrné, že převládající důvod k předčasnému odchodu do důchodu je zdraví, zejména u mužů (více než dvě třetiny těch, kteří odešli dříve než v 54 letech, uvedli tento důvod). U mužů i žen je patrná korelace mezi ztrátou zaměstnání a odchodem do důchodu krátce před dosažením zákonného důchodového věku. Avšak hlavním důvodem odchodu do důchodu u obou pohlaví je právě dosažení zákonného důchodového věku (viz též van Erp, 2014). Jinými slovy, okolo 80-85 % všech starších lidí odchází do důchodu především proto, že jim vznikl na starobní důchod nárok. Toto zjištění není specifické jen pro Českou republiku, bylo zaznamenáno i v jiných zemích s jasně stanoveným zákonným věkem odchodu do důchodu.

GRAF 1.6

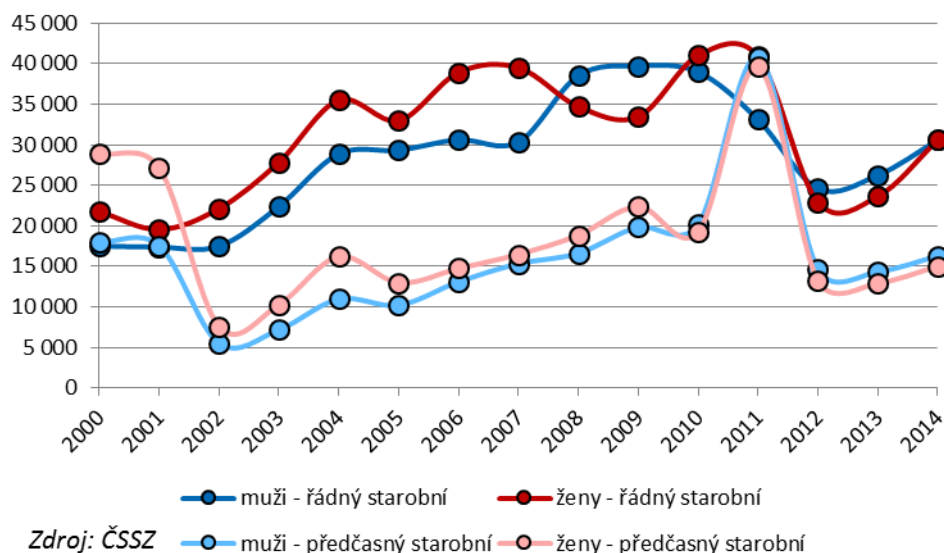

Jelikož průzkum SHARE neposkytuje podrobný vhled do jevu předčasného odchodu do důchodu, odkazujeme na statistiky České správy sociálního zabezpečení. Graf 1.7 ukazuje trendy za posledních 15 let u odchodů do řádného starobního důchodu (v zákonném věku) a do předčasného důchodu (umožněného zákonem). Pozorujeme rostoucí trendy v obojím, což odráží rostoucí početnost kohort dosahujících

důchodového věku. Je třeba poznamenat, že počet těch, co odchází do důchodu předčasně, roste rychleji.

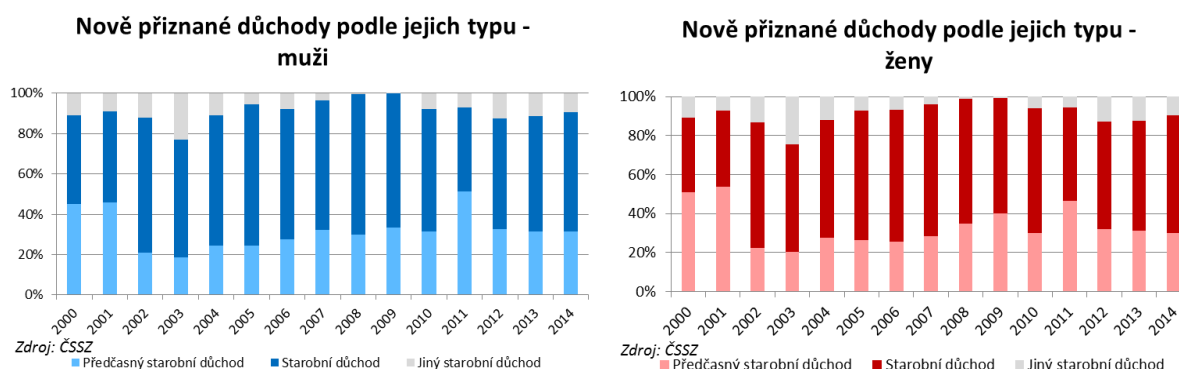
GRAF 1.7

Počet nově přiznaných důchodů podle typu důchodu a pohlaví

Lépe to ukazuje Graf 1.8, znázorňující poměrné podíly. V posledním období, tj. roce 2014, tvořily předčasné důchody zhruba jednu třetinu všech odchodů do důchodu souvisejících s věkem, a to jak u mužů, tak u žen.

GRAF 1.8

Je důležité si připomenout, že v roce 2011 došlo ke změnám nastavení důchodového systému (známým též jako malá důchodová reforma), které dočasně ovlivnily příliv těch, kteří odcházeli do předčasného důchodu. Vyhlídka na zavedení změn zejména parametrů pro výpočet důchodu motivovala během roku 2011 značný počet jedinců k volbě předčasného důchodu. To vysvětluje dočasný nárůst počtu předčasných

důchodů v roce 2011. Míra odchodů do důchodu, ať už běžných či předčasných, v letech 2012-2014 pak přirozeně klesla, avšak podíl předčasných odchodů do důchodu stále tvoří zhruba třetinu. Tato unikátní a dočasná událost v roce 2011 se též promítá do statistik SHARE prezentovaných ve většině našich ostatních grafů. V zásadě přispívá k poněkud vyššímu podílu důchodců a nepracujících jedinců ve věku blízkém statutárnímu věku odchodu do důchodu. Vzhledem k charakteru dat SHARE nemůžeme tento jednorázový jev oddělit od věkových profilů.

KAPITOLA 2: VLIV VZDĚLÁNÍ A POVOLÁNÍ NA ODCHOD DO DŮCHODU

V této kapitole analyzujeme souvislosti mezi vzděláním, povoláním a odchodem do důchodu v České republice a srovnáváme je se situací v ostatních zemích. Všechny indikátory jsou založeny na datech individuální úrovně průzkumu SHARE nasbíraných mezi roky 2007 a 2013.

Vzdělání

Jedna z nejvýznamnějších socio-ekonomických determinant zdraví a odcházení do důchodu je dosažené vzdělání. Pomocí tohoto ukazatele lze nejlépe aproximovat celoživotní příjem a také je to jediné měřítko socio-ekonomického statusu, které se během životního cyklu nemění. Bylo prokázáno (přinejmenším v USA), že se jedná o měřítko socio-ekonomického statusu mající významný vliv na úmrtnost a jiné výsledky týkající se zdraví. Tento indikátor má především tu výhodu, že je nejširě dostupný a má nejnižší chybu měření. Vzhledem k rozmanité historii systémů vzdělávání napříč evropskými zeměmi bylo nejvyšší dosažené vzdělání respondentů kategorizováno podle mezinárodní klasifikace ISCED 97. Tabulka 2.1 znázorňuje úrovně vzdělání zaznamenané ve třech základních kategoriích: nižší (do ISCED úrovně 2), střední (ISCED 3 a 4) a vyšší (vysokoškolský titul).

TABULKA 2.1

Klasifikace ISCED 97: český vzdělávací systém			
Úroveň	Vzdělání	Český vzdělávací systém	Rekódováno
0	Předškolní vzdělání, žádné vzdělání	Materšská škola	nižší
1	Základní vzdělání	1. stupeň základní či speciální školy	nižší
2	Nižší střední vzdělání	2. stupeň základní školy, případně absolutorium 4 let na osmiletém gymnáziu či osmileté konzervatoři a 2 let na šestiletém gymnáziu, speciální škola (ukončená)	nižší
3	Vyšší střední vzdělání	Gymnázia, střední odborné školy*, odborná učiliště	střední
4	Nástavbové vzdělání (neterciární)	Nástavbové studium, celoživotní vzdělávání neukončené VŠ titulem, konzervatoř od 19 let	střední
5	První úroveň terciárního vzdělání	Vysoká škola (bez rozlišení bakalářského a magisterského stupně) vč. rigorózního řízení, Vysoká odborná škola	vyšší
6	Druhá úroveň terciárního vzdělání	Doktorské studium	vyšší

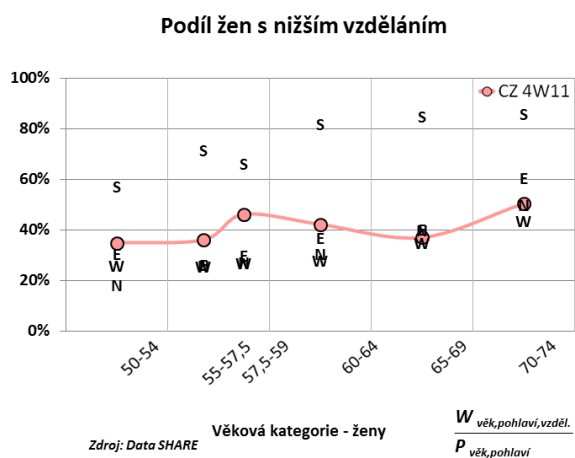
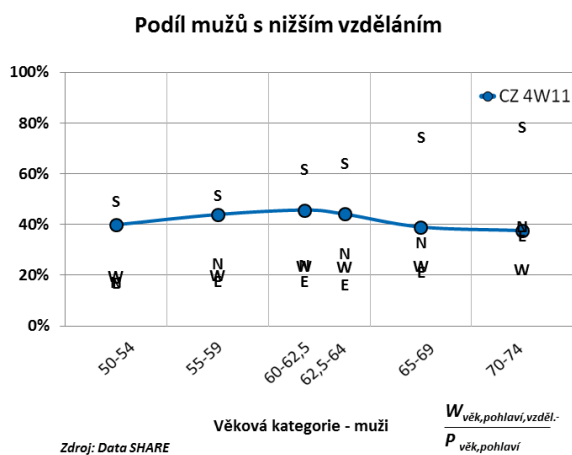
Zdroj: Eurydice.org 2010. *Pozn.: střední odborné vzdělání je započítáno jako nižší vzdělání.

Struktura vzdělání a její vztah k určitému věku je důležitým faktorem při stárnutí a rozhodování o odchodu do důchodu. Následující grafy 2.1 – 2.3 znázorňují distribuci dosaženého vzdělání u mužů a žen ve věkových kategoriích. Přibližně 40 % mužů starších 50 let v české populaci dosahuje nižší úrovně vzdělání a podobný podíl najdeme i u žen. Téměř polovina českých respondentů dosáhla středního vzdělání a okolo 18 % vzorku má vyšší vzdělání (o něco méně u žen). Populace v severských a

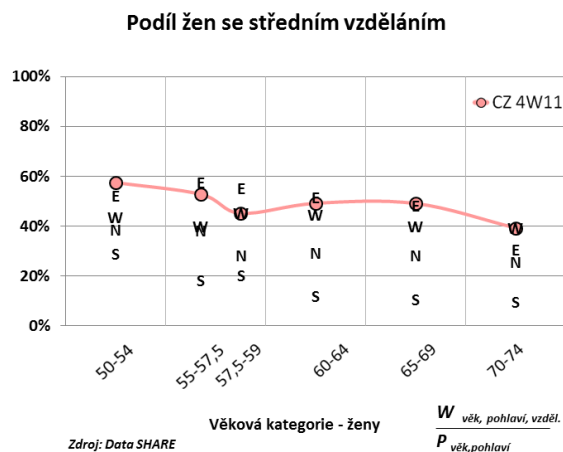
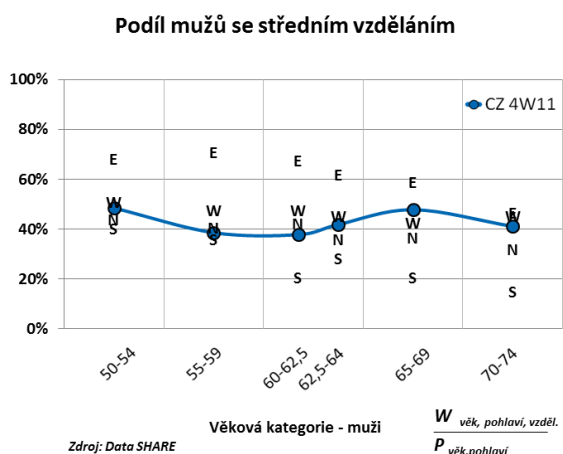
západních zemích je více vzdělaná (přibližně třetina respondentů dosáhla vyššího vzdělání); na druhou stranu v jižních zemích najdeme mnohem vyšší podíl jedinců s nižším vzděláním (ve věku 50–54 let je to kolem poloviny respondentů; u starších kohort je to až 80 %).

Souhrnně vzato, Česká republika vykazuje nižší dosažené vzdělání než severské a západní země. Podíl vyššího vzdělání v České republice je obdobný jako u jiných východoevropských zemí. Nejnižší úroveň dosaženého vzdělání starší generace lze zaznamenat v jižní Evropě.

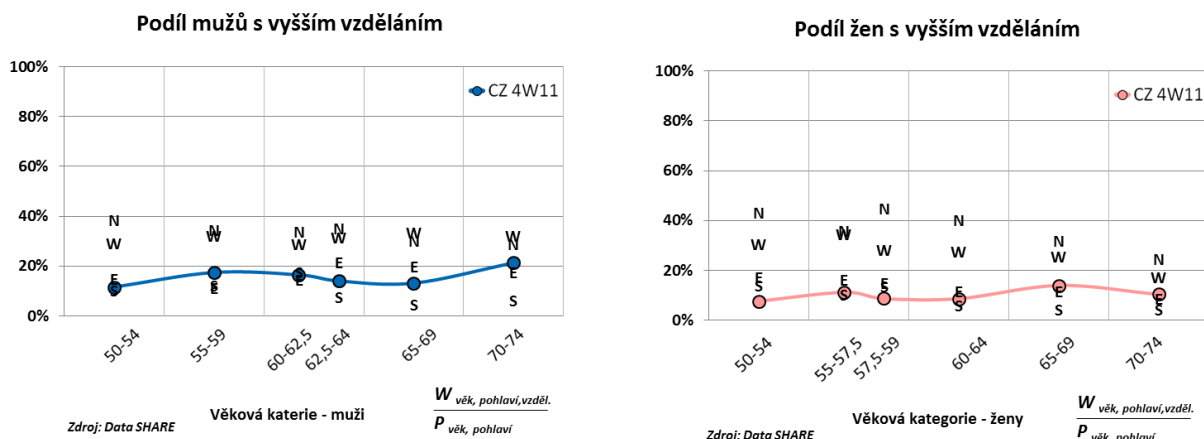
GRAF 2.1

GRAF 2.2

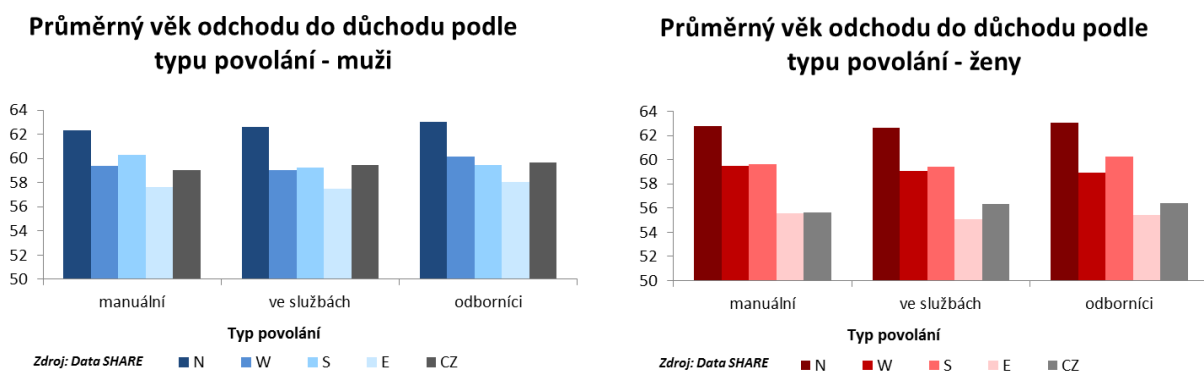
GRAF 2.3

Odchod do důchodu a vzdělání

Sloupcový Graf 2.4 znázorňuje průměrný efektivní věk odchodu do důchodu u osob ve věku 50-74 let. V severských zemích je průměrný věk odchodu do důchodu o tři roky vyšší než v západních a jižních zemích. Ve východoevropských zemích a České republice existuje výrazný rozdíl v efektivním věku odchodu do důchodu mezi pohlavími, a to v důsledku legislativy, která u žen zohledňuje počet vychovaných dětí a umožňuje jim dřívější odchod do důchodu. Je také důležité zmínit, že tento rozdíl je menší u českých žen s vyšším vzděláním.

GRAPH 2.4

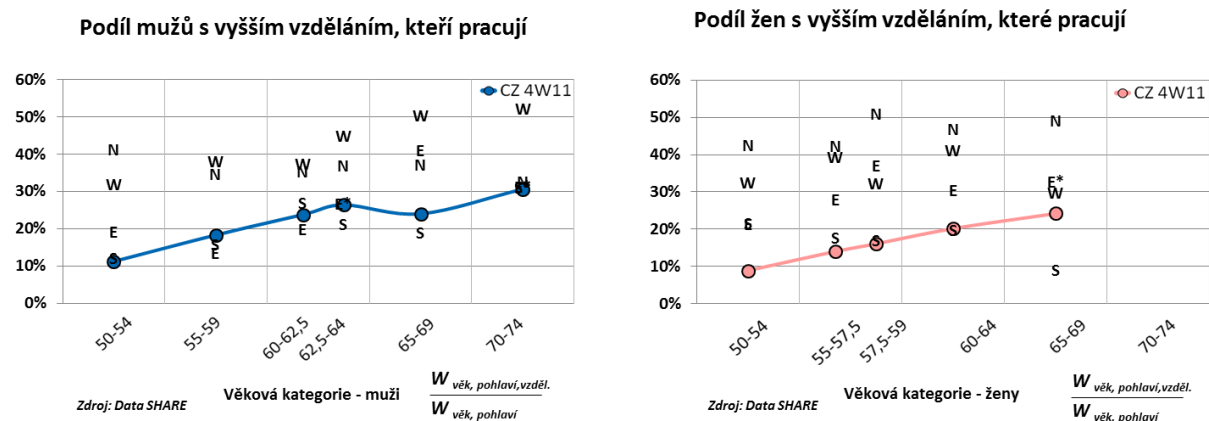

Participace na trhu práce a vzdělání

Účast na trhu práce se vzděláním významně souvisí. Vzdělanější jedinci žijí déle, jsou zdravější, mají fyzicky méně náročná povolání, vydělávají více peněz a v průměru odcházejí do důchodu později než jedinci s nižším dosaženým vzděláním. Graf 2.5 znázorňuje procento pracujících mužů a žen s vyšším vzděláním. Ve všech zemích je účast na trhu práce u jedinců s vyšším vzděláním vyšší než jejich podíl v populaci (obojí je téměř stejné ve věku 50-54 let, kdy téměř všichni pracují). Přestože má Česká republika nejnižší podíl vysoce vzdělaných pracujících jedinců, jejich

zastoupení na trhu práce narůstá ve starším věku na 30 % u mužů a 24 % u žen (ačkoli data pro věkovou kategorii 70-74 let u žen a také v několika regionech nejsou statisticky spolehlivá). Povšimněme si, že v západní a severní Evropě je podíl pracujících mužů a žen s vyšším vzděláním mnohem výraznější.

GRAF 2.5

Klasifikace povolání

Volba povolání v rámci životního cyklu představuje důležitou determinantu zaměstnatelnosti, produktivity, příjmu a zdraví. Průzkum SHARE se respondentů dotazuje na druh povolání, který aktuálně vykonávají nebo vykonávali před odchodem do důchodu. Mezinárodní klasifikace povolání (ISCO) dělí povolání do deseti kategorií. Za účely této studie klasifikaci zjednodušíme do tří základních typů povolání – *odborníci, pracující ve službách a pracující manuálně* – viz v tabulce 2.2.

TABULKA 2.2

Klasifikace povolání ISCO		rekódováno
Třída		
1	Zákonodárce, řídicí pracovník	odborné
2	Vědec, odborník	profesionální
3	Technik, odborný provozní pracovník	profesionální
4	Úředník, nižší administrativní pracovník	ve službách
5	Provozní pracovník ve službách a v obchodě	ve službách
6	Kvalifikovaný dělník v zemědělství, lesnictví apod.	manuální
7	Řemeslník, kvalifikovaný dělník	manuální
8	Dělník – obsluha strojů a zařízení	manuální
9	Nekvalifikovaný pomocný pracovník	manuální
10	Armáda, vojsko	armáda*

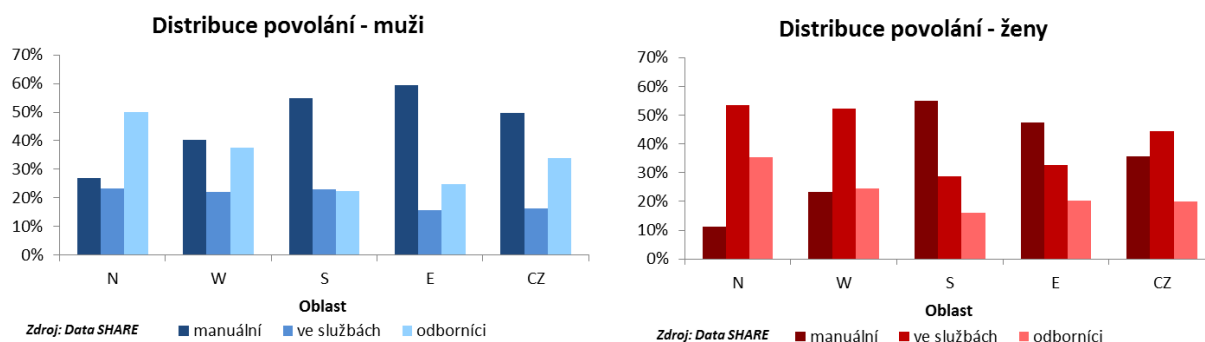
Zdroj: SHARE. *Pozn.: Armádní profese nebyly zařazeny do analýzy.

Distribuce povolání

Rozložení těchto profesních skupin u žen a mužů je znázorněna v grafu 2.6. Jelikož volbu povolání do značné míry podmiňuje vzdělání, souvisí distribuce povolání v mnoha státech právě s dosaženým vzděláním.

Napříč čtyřmi evropskými oblastmi pozorujeme velmi výrazné rozdíly u obou pohlaví. V severní Evropě je přibližně polovina mužské populace zaměstnána v odborných profesích, v západních státech a v České republice činí tento podíl asi jednu třetinu. Na druhou stranu převážná většina mužů v jižní a východní Evropě pracuje v manuálních povoláních. U žen převládá práce v administrativě a službách, s výjimkou jižní a východní Evropy, kde jsou ženy častěji zaměstnány v manuálních profesích. Obecně platí, že čím je daný region vyspělejší, tím méně obyvatel vykonává práce manuálního charakteru (jak je například vidět v severských státech, kde je zastoupení žen v manuálních profesích velmi nízké). Tyto rozdíly jsou pro plné pochopení problematiky trhu práce a odchodu do důchodu velmi důležité, neboť lidé s vyšším vzděláním a nemanuálními povoláními jsou na trhu práce obvykle flexibilnější, s nižším výskytem nezaměstnanosti, s vyšší mzdou a méně fyzicky náročnými pracovními podmínkami než lidé v manuálních profesích.

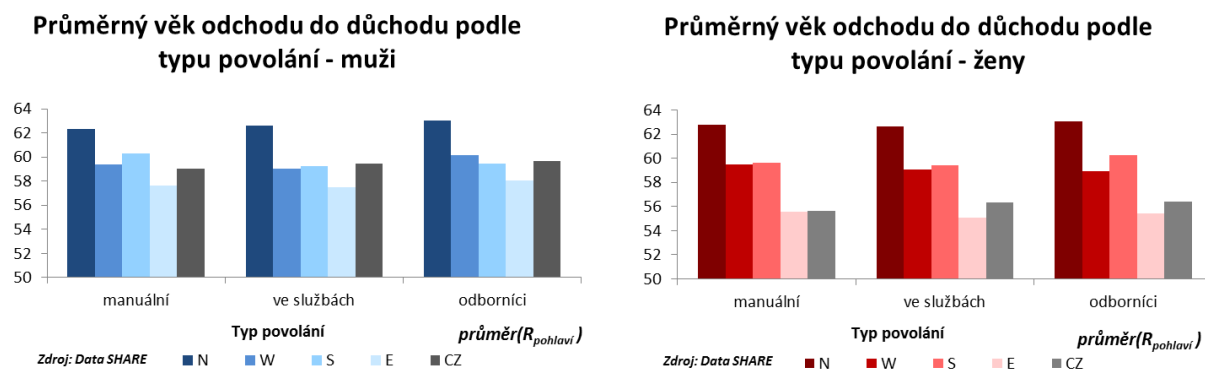
GRAF 2.6

Odchod do důchodu a povolání

Sloupcový Graf 2.7 znázorňuje průměrný skutečný věk odchodu do důchodu u osob ve věku 50-74 let ve sledovaných třech kategoriích povolání. Obecně je průměrný věk odchodu do důchodu vyšší u pracujících ve službách a u profesionálních povolání. Zároveň však tyto rozdíly nejsou dostatečně velké na to, aby odhalily předčasný odchod do důchodu u pracujících ve fyzicky náročných manuálních povoláních, a to ani ve štedrých sociálních systémech severní Evropy. Zatímco průměrný věk odchodu do důchodu u mužů je napříč Evropou podobný (s výjimkou severských zemí), u žen jsou patrné rozdíly mezi průměrným věkem odchodu do důchodu ve východní a jižní Evropě, neboť odcházejí do důchodu přibližně o 5 let dříve než ženy v západní Evropě a přibližně o 8 let dříve než ženy v severní Evropě. V České republice je to důsledek dlouhodobých politických opatření umožňujících předčasný odchod do důchodu. Pověšimněte si také, že tento rozdíl je u povolání menší než u vzdělání.

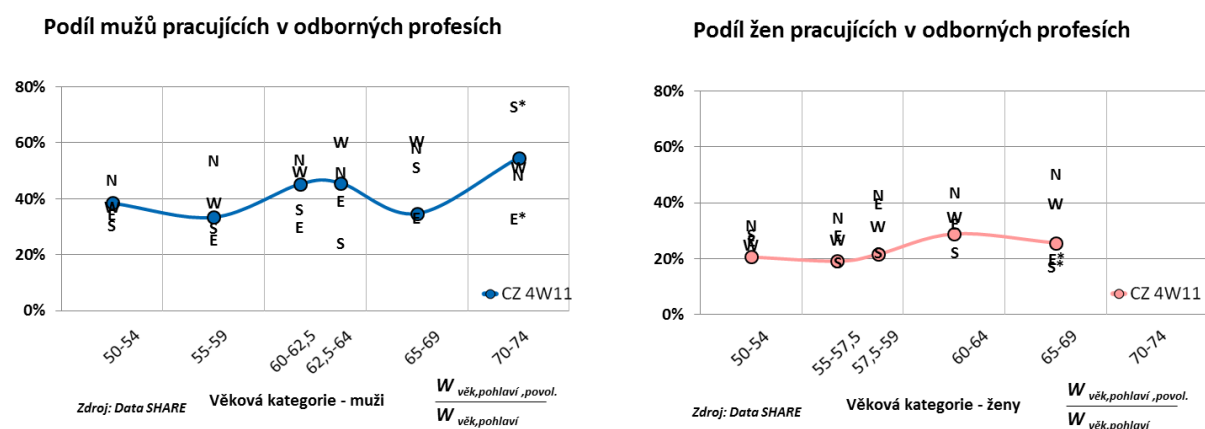
GRAF 2.7

Participace na trhu práce a typ profese

Jelikož je povolání úzce spojeno s dosaženým vzděláním, roste účast na trhu práce s věkem u žen a mužů v odborných profesích (neboť mají všeobecně vyšší úroveň vzdělání). Přes 50 % mužů, kteří v České republice pracují i po dovršení zákonného věku odchodu do důchodu, zastává odbornou profesi. U žen je to 28 %. To je více, než je celkový podíl tohoto druhu povolání na pracovní síle, popsany výše v grafu 2.6.

GRAF 2.8

KAPITOLA 3: ZDRAVÍ A ODCHOD DO DŮCHODU

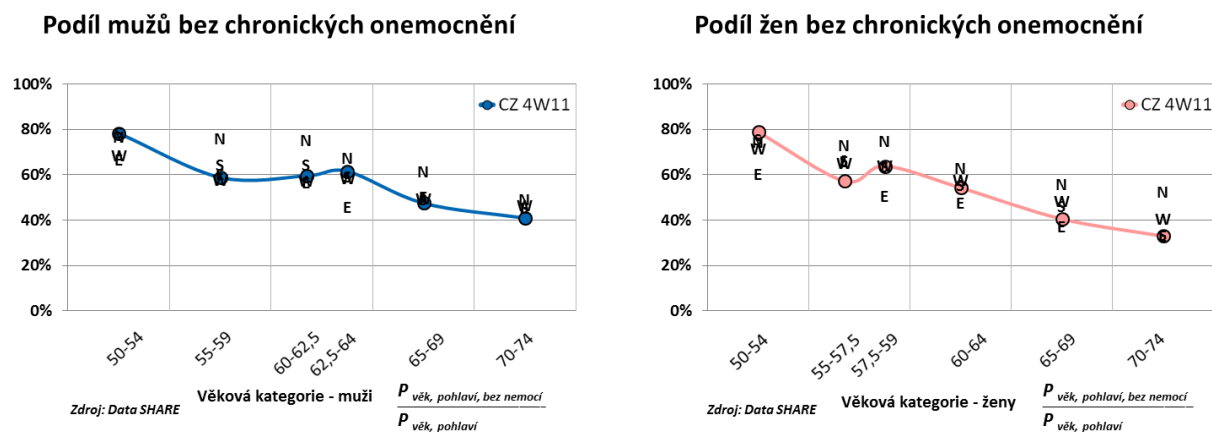
Tato kapitola zkoumá zdraví respondentů ve vztahu k participaci na trhu práce a k odchodu do důchodu, zejména s ohledem na zdravotní potenciál těch, kteří jsou již v důchodu nebo se trhu práce neúčastní, přestože jsou fyzicky i duševně zdraví (viz Coe and Zamarro (2011)). Data SHARE jsou pro tento typ analýzy ideální, neboť jsou unikátním zdrojem mezinárodně srovnatelných údajů o subjektivním a objektivním zdravotním stavu respondentů ve vztahu k jiným aktivitám.

Zdravotní stav je měřen s ohledem na mezinárodně srovnatelné indexy. Celkové zdraví je vyjádřeno počtem chronických nemocí, funkční zdraví takzvaným ADL indexem (aktivity denního života) a kognitivní schopnosti paměťovým testem. Grafy znázorňují podíl zdravých jedinců v každé věkové kategorii a jsou rozděleny podle pohlaví. V příloze též uvádíme grafy pro EURO-D škálu deprese a objektivní měření zdraví silou stisku ruky.

Celkové zdraví: chronické nemoci

Měřítkem celkového zdraví je počet chronických nemocí, kterými respondenti trpěli během 12 měsíců bezprostředně předcházejícím jejich dotazování pro SHARE (podrobnosti viz příloha). Graf 3.1 znázorňuje věkový profil té části populace, která uvedla méně než dvě chronická onemocnění. Grafy poukazují na to, že všechny regiony jsou z hlediska celkového zdraví obyvatelstva dosti podobné, přičemž Česká republika vykazuje velmi dobré výsledky u mužů a žen mladších 55 let. Severské země si udržují celkové zdraví na vyšší úrovni, čeští muži a ženy mají úroveň zdraví srovnatelnou se západoevropskými sousedy. Nejstarší ženy v severní Evropě trpí mnohem méně chronickými nemocemi než ženy podobného věku v ostatních zkoumaných zemích. Ve věku před věkem statutárního odchodu do důchodu index zdraví plynule klesá bez jakéhokoli náhlého propadu. Naopak kolem zákonného věku odchodu do důchodu či po něm dochází k výraznému zlepšení zdraví, pravděpodobně způsobeném méně fyzicky a duševně náročnými činnostmi v počátečních rocích důchodu. Stojí také za zmínku, že úmrtnost a nemocnost se v České republice a ve většině východoevropských zemí od roku 1989 výrazně zlepšily. Jejich konvergence k úrovním EU bude v následujících desetiletích pravděpodobně pokračovat.

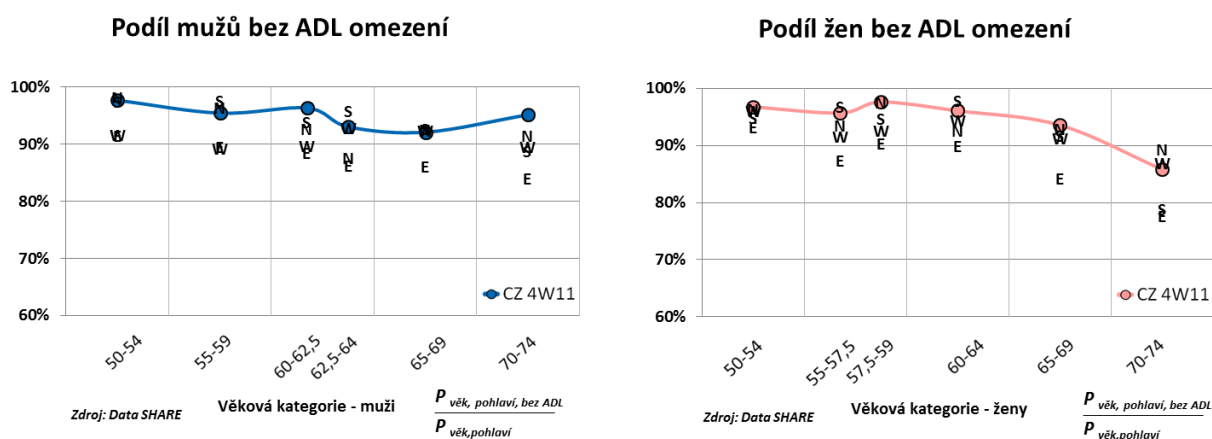
GRAF 3.1

Funkční zdraví: ADL Index

ADL index (aktivity denního života) znázorněný v Grafu 3.2 zachycuje potíže respondentů při vykonávání celkem pěti každodenních aktivit jako je obléknout se, přejít po místnosti, vysprchovat se/vykoupat se, najíst se, ulehnout do postele a vstát z ní a dojít si na toaletu. Má-li respondent potíže s jednou nebo více těchto aktivit, je v následující analýze považován za osobu s ADL omezením. Stejně jako u grafů chronických onemocnění lze dospět k závěru, že schopnost vykonávat tyto každodenní činnosti není v období kolem statutárního věku odchodu do důchodu nijak dramaticky snížena. I v nejstarší kohortě dokáže všechny tyto aktivity provádět více než 80 % mužů a žen. Zajímavé je, že se napříč zeměmi nevyskytují žádné významné rozdíly s výjimkou východní Evropy.

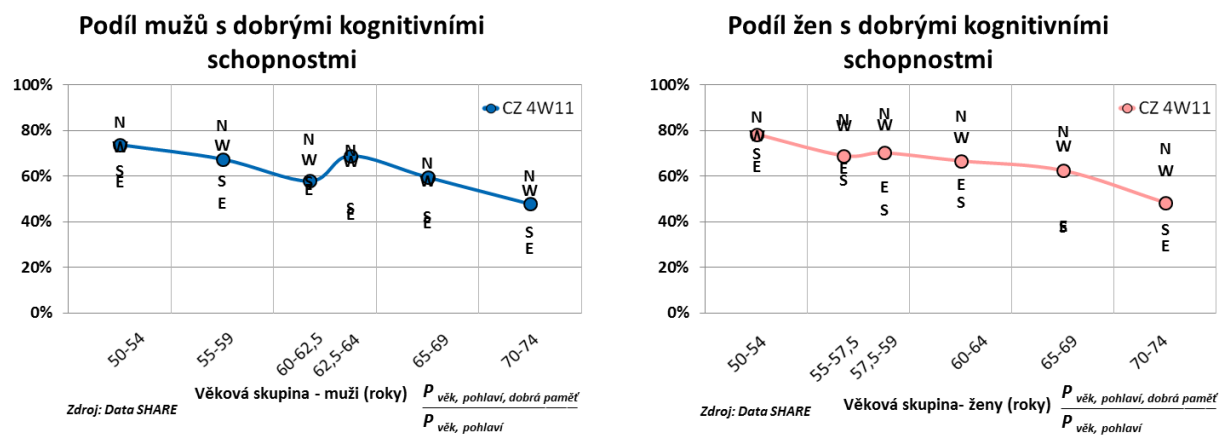
GRAF 3.2

Duševní zdraví: kognitivní schopnosti

Kognitivní schopnosti jsou měřeny paměťovým testem. Respondentům byl přečten seznam deseti běžných slov v náhodném pořadí. Přibližně o pět minut později byli požádáni, aby slova zopakovali. Pro účely naší analýzy byla vytvořena odvozená proměnná označující jednotlivce s dobrou pamětí – ti si dokázali vybavit alespoň čtyři slova z deseti. Stejně jako u předchozích grafů, Graf 3.3 neukazuje žádnou významnou změnu duševní kapacity v období kolem statutárního věku odchodu do důchodu. Muži i ženy v jižní a východní Evropě si vedli mnohem hůře než v ostatních zkoumaných oblastech. Čeští muži vykazovali velmi podobné výsledky jako muži v západní Evropě, zatímco české ženy na tom byly o něco hůře než ženy v západní a severní Evropě.

GRAF 3.3

Odchod do důchodu a zdravotní problémy

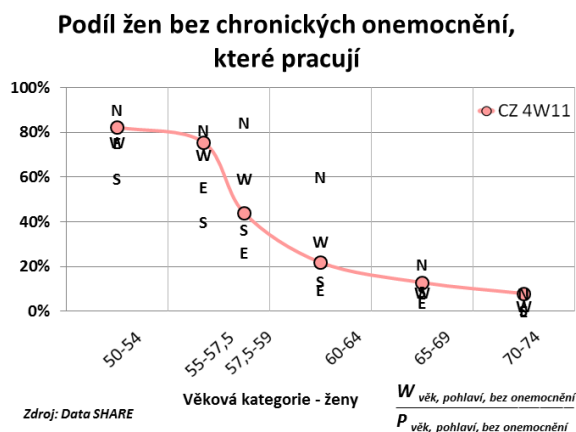
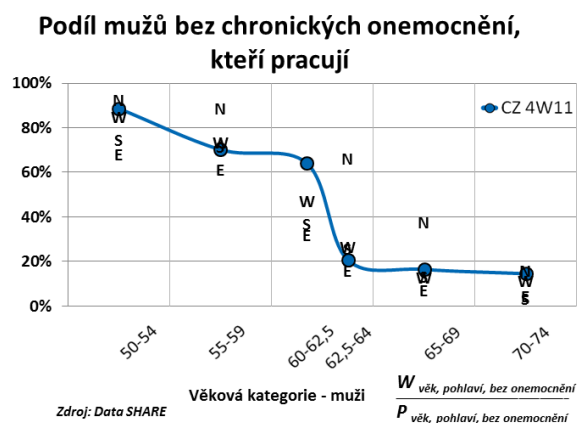
Na výše uvedených grafech vidíme, že ve všech zemích se muži i ženy v období okolo statutárního věku odchodu do důchodu těší všeobecně dobrému zdraví. Přestože indexy dobré zdravotní kondice s věkem přirozeně klesají, je tento pokles poměrně hladký a neexistují faktické důkazy, že by se zdraví během krátkého časového úseku rychle zhoršovalo. Jinými slovy, rozhodnutí o odchodu do důchodu jen velmi slabě souvisí s reálným zdravotním stavem. Tento fakt je doložen v následujících grafech, v nichž je zobrazena zdravá populace s ohledem na pracovní aktivitu. Je tedy možné vidět část sledované populace, která nepracuje, přestože je zdravá ve smyslu obecného zdraví a funkčních či duševních schopností.

Odchod do důchodu a chronické nemoci

Graf 3.4 ukazuje, že většina mužů a žen odchází do důchodu ve statutárním věku, přestože není zasažena žádnými chronickými nemocemi. V České republice, ale i

v západní, východní a jižní Evropě po dosažení věku 60 let je méně než 20 % mužů bez chronického onemocnění pracovně aktivní. V severských zemích je u sledované věkové kategorie podíl pracujících vyšší než 60 % a pozvolna klesá na hodnotu do 40 % ve věku 65-69 let. U žen je pokles účasti na trhu práce postupnější, avšak dosahuje podobných hodnot.

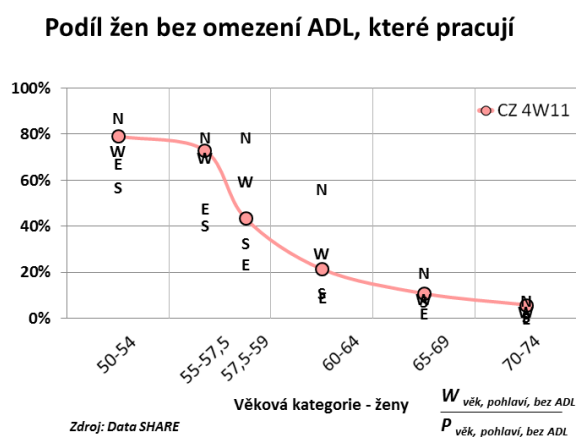
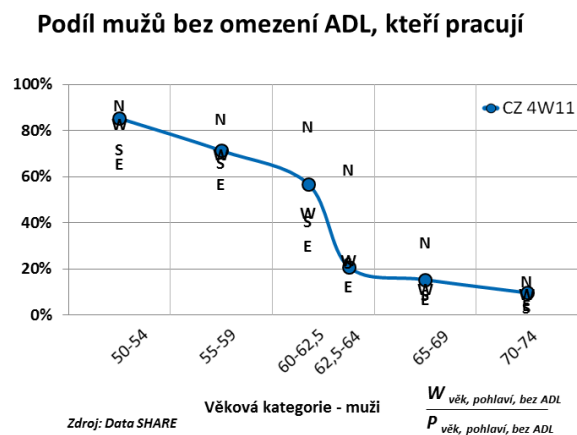
GRAF 3.4

Odchod do důchodu a index aktivit denního života

Stejný průběh lze pozorovat v Grafu 3.5, který zobrazuje podíl mužů a žen, kteří pracují a zároveň netrpí žádným ADL omezením. V severských zemích je vidět postupný pokles z 80 % pracujících kolem 60 let věku na 20 % ve věku 70-74 let. Ve všech ostatních zemích, včetně České republiky, dochází k náhlému poklesu účasti na trhu práce kolem statutárního věku odchodu do důchodu.

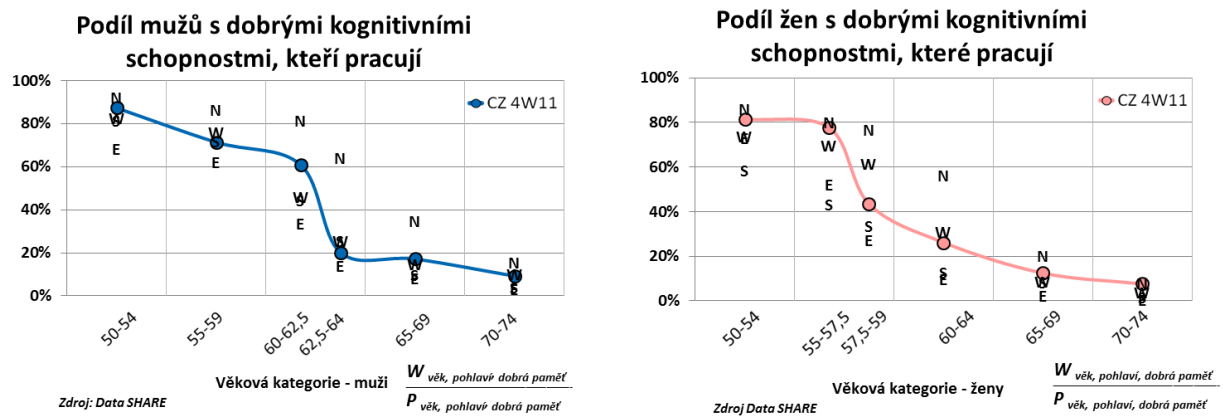
GRAF 3.5

Odchod do důchodu a duševní schopnosti

Graf 3.6 zobrazuje rychlý pokles účasti na trhu práce u lidí s dobrými duševními schopnostmi poté, co dovrší statutární věk odchodu do důchodu (viz Mazzonna a Peracchi (2012)). Je třeba si povšimnout, že hodnoty českých mužů i žen starších 60 let jsou podobné hodnotám obyvatelů západních států.

GRAF 3.6

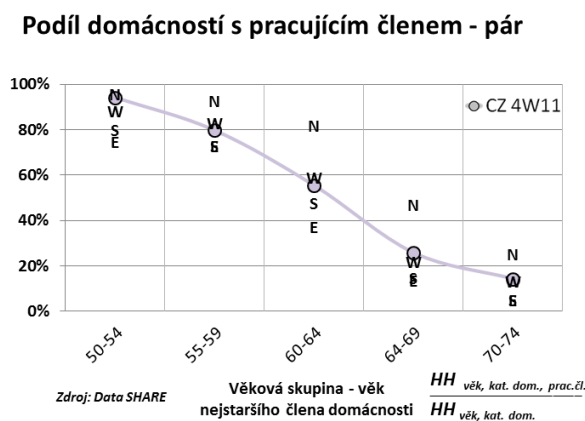

KAPITOLA 4: ODCHOD DO DŮCHODU A SOCIO-EKONOMICKÉ POSTAVENÍ

Jedním z důležitých faktorů rozhodnutí o odchodu do důchodu a o kvalitě života je rodinná situace jedince a složení domácnosti. Domácnost je definována jako ekonomická jednotka osob společně obývajících domov a hospodařících v něm. Rozlišujeme tři kategorie domácností: respondenty žijící v páru, single ženy a single muže. Ostatní osoby žijící v domácnosti (děti, vnoučata, jiní příbuzní) nebyly v této kategorizaci zohledněny. Analýza byla zaměřena na domácnosti, v nichž byl nejstarší člen ve věku 50-74 let.

Přibližně dvě třetiny osob v České republice ve věku 50-74 let žije v páru; zhruba 20 % hospodaří jako single ženy a 12 % domácností sestává ze single mužů. Zhruba třetina českých párů žije s další osobou, obvykle dětmi. V severských zemích a na západě je tento podíl nižší (22 %, resp. 31 %), zatímco ve státech východní a jižní Evropy je počet domácností se třemi či více členy významně vyšší (50 %, resp. 59 %). Podrobné tabulky složení domácností je možné najít v příloze.

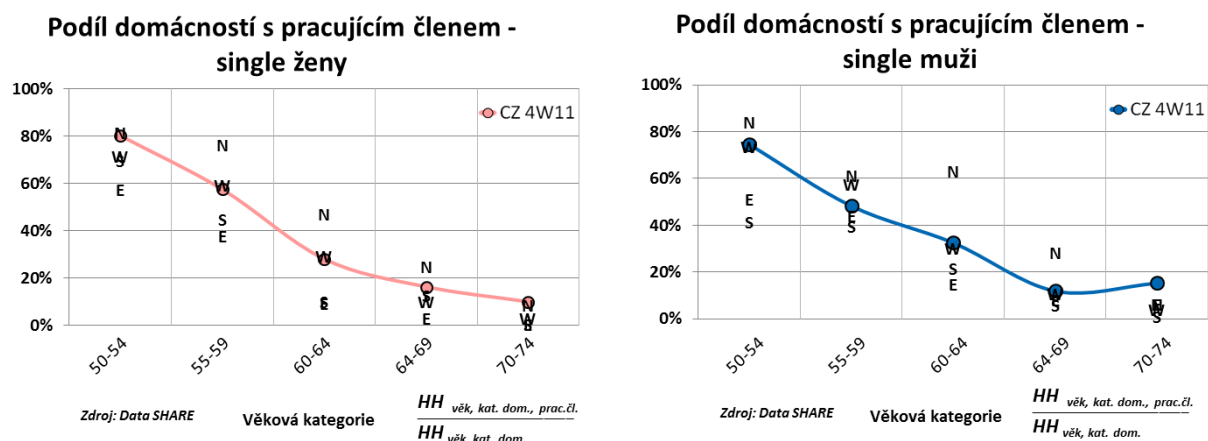
GRAF 4.1

Grafy 4.1 a 4.2 znázorňují přítomnost pracujícího člena domácnosti staršího 50 let v domácnostech sestávajících z párů, single mužů a single žen. Trend patrný z těchto grafů ukazuje postupný odchod z trhu práce s narůstajícím věkem. V severských zemích k tomuto dochází později v důsledku vyššího statutárního věku odchodu do důchodu. Inverzní obraz těchto grafů by ukazoval podíl domácností, které mají alespoň jednoho člena v důchodu.

Z Grafů 4.1 a 4.2 vyplývá, že Česká republika se napříč všemi kategoriemi domácností podobá západní Evropě.

GRAF 4.2

Příjmy domácností

Dále je analyzována finanční situace respondentů SHARE – celkové příjmy domácnosti a schopnost s těmito příjmy hospodařit.

Dotazník SHARE se každého respondenta (tj. každou osobu starší 50 let a jejího partnera) ptá na veškeré příjmy za posledních 12 měsíců. Odvozená míra celkových příjmů domácnosti zahrnuje (ročně): *čistý příjem ze zaměstnání/živnostenské činnosti, příjem ze starobního důchodu, podporu v nezaměstnanosti, jiné sociální dávky, jiný příjem (rentu) a jednorázové příjmy*. Celkový příjem domácnosti se rovná součtu čistých (zdaněných) příjmů *všech členů domácnosti*. Protože se domácnosti liší svou velikostí, pracujeme s tzv. váženým čistým příjmem domácnosti na jednoho člena, který vznikl vydělením celkového čistého příjmu domácnosti počtem spotřebitelských jednotek v domácnosti (jak je používáno ve statistikách OECD³).

Index celkového příjmu domácnosti

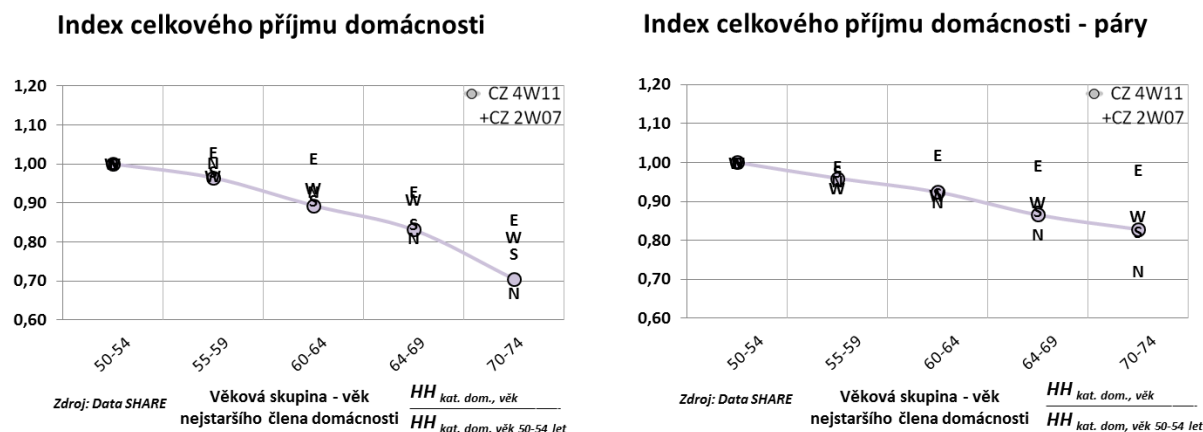
Následující grafy zobrazují příjmy domácností pomocí indexu, který vztahuje průměrný vážený příjem domácnosti každé věkové skupiny k průměrnému příjmu ve věku 50-54 let (před odchodem do důchodu). Například průměrný příjem domácnosti českého páru ve věku 70-74 let je asi o 30 % nižší než průměrný příjem párů před odchodem do důchodu (ve věku 50-54 let). Je to dáno tím, že schopnost starších lidí zajistit si příjem z jiných zdrojů než je důchod s věkem klesá a jejich důchod rovněž klesá s věkem v důsledku generačních vlivů a indexace výpočtu důchodu, který je odvozen na základě průměrné mzdy.

Levá část Grafu 4.3 poskytuje souhrnné informace o věkovém vývoji příjmů napříč všemi domácnostmi. Celkový příjem v pozdějším věku v poměru k referenčnímu příjmu ve věku 50-54 let (odchod do důchodu) klesá. Nejvýraznější poklesy jsou

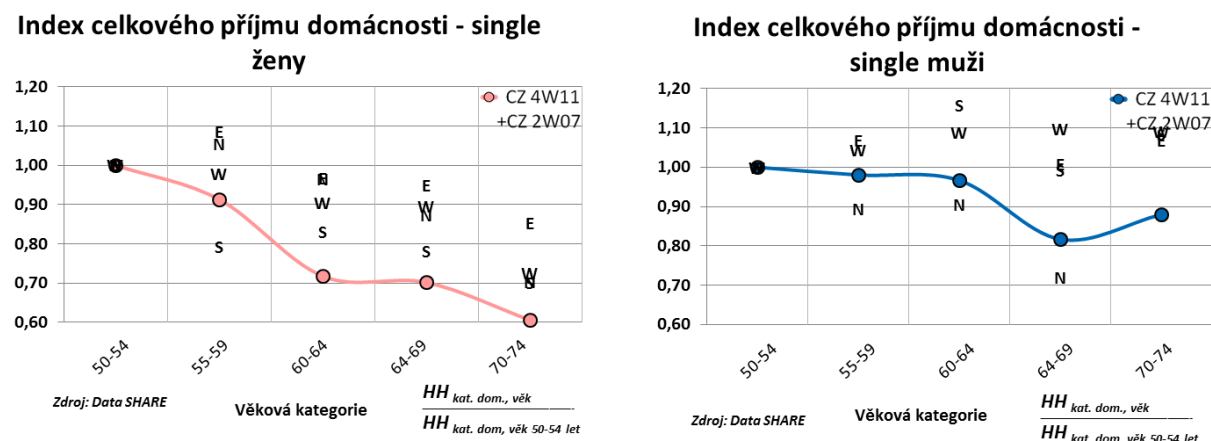
³ První člen má váhu 1, každý další následující člen má váhu 0,5; dítě mladší 13 let má váhu 0,3.

patrné v České republice a severských státech, kde je kohabitace a podpora rodiny nižší než v jižních a východních státech. To je patrné zejména u single žen, jak ukazuje graf 4.4, levá část. Všeobecně vzato mají páry vyšší příjem než single jedinci a single muži mají vyšší příjem než single ženy.

GRAF 4.3

GRAPH 4.4

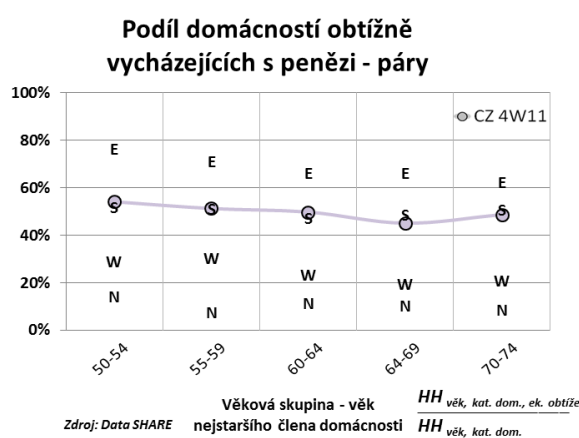

Jak domácnosti hospodaří se svým příjmem?

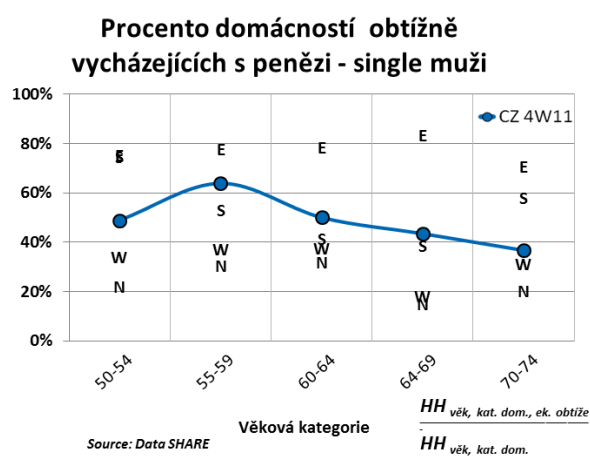
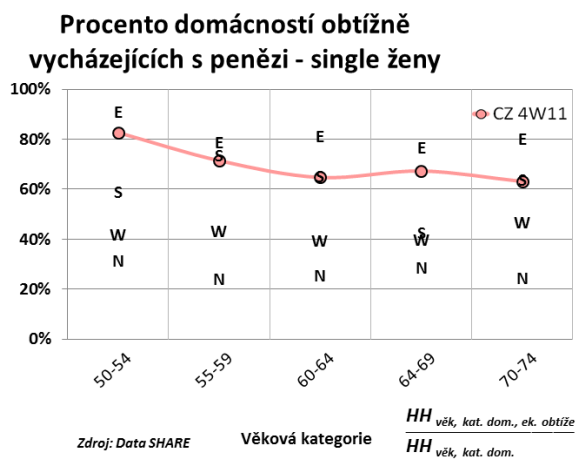
V průzkumu SHARE byla každá domácnost požádána, aby zhodnotila, nakolik je schopna vyjít s penězi. Následující Grafy 4.5 a 4.6 znázorňují podíl domácností, které se svými zdroji hospodaří s *velkými obtížemi*. Až polovina zkoumaných českých párů uvedla obtíže při vycházení se svým příjmem. Ještě horší situace je patrná ve východních zemích, na rozdíl od respondentů v západních a severských zemích, kteří hodnotili svou situaci mnohem kladněji. Největší obtíže mají single ženy – v kategorii 50-54 let uvádí 4 z 5 domácností single žen obtíže při vycházení se svým příjmem, horší finanční situaci mají jen ve východních státech. Tato skutečnost může

být zapříčiněna nižší úrovní pracovní aktivity žen v předdůchodovém věku a jejich výsledným nižším průměrným důchodem. Single muži jsou na tom hůře ve věku 55-59 let (v tomto věku má obtíže 64 % domácností single mužů). Také je důležité zmínit, že se ekonomická situace jedinců v průběhu času nehorší a zdá se relativně stabilní, především v závislosti na respondentově kariérní historii. Jinými slovy lze říct, že rozhodnutí o odchodu do důchodu explicitně nesouvisí s respondentovou současnou či budoucí ekonomickou situací a že odchod do důchodu nevede ke zhoršení jedinceva ekonomického postavení. V rámci tohoto prostoru existuje možnost zavedení určitých politických opatření, které budou poskytovat pobídky k odložení odchodu do důchodu.

GRAF 4.5

GRAF 4.6

KAPITOLA 5: SIMULACE

Tato kapitola přináší další náhled na zkoumanou problematiku a předkládá kvantitativní simulace založené na regresní analýze. Konkrétně simulujeme míru vlivu hypotetické situace, pokud by česká populace (se svou stávající osobní charakteristikou, demografií, vzděláním atd.) byla vystavena prostředí politiky jiné země či jiného časového období, jaký by to mělo dopad na statutární věk odchodu do důchodu a zaměstnanost v České republice. Tímto postupem do jisté míry překonáváme omezení částečných vhladů, kterými jsme se zabývali v předchozích kapitolách, a vyrovnáváme se s názorem, že rozhodnutí o odchodu do důchodu a o práci jsou motivována nikoli jen institucionálním nastavením důchodového systému v jednotlivých zemích, nýbrž i zdravotním a socio-ekonomickým stavem populace.

Pro tyto simulace používáme data SHARE nabíraná v letech 2007 a 2011. Stejně jako ve zbytku analýzy používáme původní váhy, abychom zajistili reprezentativnost našich simulací na úrovni státu. Svůj přístup vysvětlujeme s využitím příkladu mužů a žen v České republice a Švédsku. Stejný přístup používáme i s ohledem na dvě další země: Nizozemsko a Rakousko, pro které máme dostatečný počet dat SHARE.

Hlavní zjištění ze simulací

Na tomto místě přinášíme shrnutí klíčových faktů z našich simulací. Další technické a metodologické detaily jsou uvedeny na konci této kapitoly.

- I přes rozdíly v socio-ekonomické historii České republiky a západních států během druhé poloviny 20. století a navzdory horším průměrným socio-ekonomickým podmínkám České republiky nenacházíme mezi těmito zeměmi velké rozdíly v zaměstnanosti nebo incidenci odchodu do důchodu.
- Rozdíly mezi Českou republikou a Švédskem ve struktuře vzdělání (v ČR průměrně nižší úroveň dosaženého vzdělání), zdravotním stavu (horší fyzický a kognitivní zdravotní stav), struktuře povolání (vyšší podíl manuální práce), počtu vychovaných dětí a složení domácností poměrně málo přispívají k vysokému rozdílu v míře zaměstnanosti a incidence odchodu do důchodu. Jediný hlavní faktor, který při rozhodování o odchodu do důchodu má vliv, jsou podle všeho institucionální pobídky v podobě zákonného věku odchodu do důchodu a program daňových výhod.
- Rozdíly v zaměstnanosti a odchodu do důchodu mezi oběma zeměmi přetrvávají (při kontrole osobních charakteristik) – u žen (větší) i u mužů (menší).

- Naše komparativní simulace ukazují, že situace Rakouska je podobná situaci České republiky (včetně řady dalších podobností jako je školství, struktura dosaženého vzdělání, nezaměstnanost atd.). Nizozemí zaujímá pozici mezi severskými a západoevropskými zeměmi.
- Nezaměstnanost má v České republice statisticky a ekonomicky významný vliv na zaměstnanost (negativní) a odchod do důchodu (pozitivní) mezi staršími ženami, avšak nikoli mezi staršími muži. Tento dopad je silnější v mladším věku (blízko padesátky) a s přibývajícím věkem slábne. Dopad na nezaměstnanost je nicméně poměrně malý a nezdá se být silným faktorem při vysvětlení rozdílu mezi Švédskem a Českou republikou. Rozhodnutí o odchodu do důchodu a zaměstnanosti ve Švédsku žádnou souvislost s nezaměstnaností nemá.
- Při srovnání odchodu do důchodu a zaměstnanosti v České republice v letech 2007 a 2013 zjišťujeme, že nejdůležitějším faktorem je posun statutárního věku odchodu do důchodu spíše než jakékoli změny v osobním profilu české populace.
- Ze simulací dopadu hypoteticky vyššího dosaženého vzdělání u starší populace (očekávaného v nadcházejících desetiletích) vychází jen malý přímý dopad na míru zaměstnanosti a odchod do důchodu. Tento fakt je v souladu s našimi zjištěními, tedy že rozdíl mezi Českou republikou a Švédskem v dosaženém vzdělání má poměrně malý vliv na míru zaměstnanosti a rozhodnutí odchodu do důchodu.

Metodologický popis simulací

Pro simulační modely bylo zvoleno Švédsko jakožto zástupce severských regionů Evropy s rozvinutým a účinným systémem politických opatření týkajících se stáří – jak je popsáno v prvních dvou částech studie. Švédský důchodový systém má klíčové rysy skandinávského sociálního státu, jenž je mnohými země považován za vzor, který chtějí následovat.

Švédsko jako benchmark

Švédský důchodový systém odráží typ skandinávského sociálního státu, který řada zemí považuje za vzor, jež chtějí následovat. Hlavním cílem švédské vlády je zajistit dostatek zdrojů na důchody pro budoucí generace. Státní důchodový systém sestává ze tří pilířů; první pilíř má tři složky: důchod podle příjmu, premiový důchod a garantovaný důchod. Důchod podle příjmu je financován průběžně (tzv. pay-as-you-go) a je nezávislý na národním rozpočtu. Povinný premiový důchod je dotovaná část starobního důchodu podle příjmu, založená na účtech v podílových

fondech. Švédští důchodci (starší 65 let) s nízkým příjmem mají garantovanou minimální penzi, financovanou z rozpočtu vlády. Druhý pilíř tvoří povinná zaměstnanecká penze, hrazená celostátními kolektivními dohodami pro určité profese, nebo dobrovolné penzijní programy organizované zaměstnavateli bez kolektivních smluv. Statutární věk odchodu do důchodu je flexibilní, mezi 61 a 70 lety. Jedinci svůj odchod do důchodu volí sami a odložený odchod je odměněn příjmy (ti, kdo odejdou do důchodu brzy v 61 letech, pobírají 72 % průměrného důchodu, zatímco ti, kteří odejdou později – v 70 letech, pobírají 157 % průměrného důchodu). Výše důchodového příjmu se odvozuje na základě ukazatele střední délky života švédských mužů a žen.

Regresní model

Byl stanoven a odhadnut lineární regresní model⁴ zaměstnanosti ($E_i=1$ pokud osoba i je zaměstnaná a $E_i=0$ pokud zaměstnaná není) jako

$$E_i = A + \text{DEMOGRAFIE}_i * B1 + \text{ZDRAVÍ}_i * B2 + \text{VĚK}_i * B3 + e_i \quad (1)$$

Vysvětlující proměnné jsou zastoupeny třemi vektory: DEMOGRAFIE, ZDRAVÍ a VĚK. Vektor DEMOGRAFIE_{*i*} je založen na indikátorových proměnných dosaženého vzdělání (nižší, střední a vyšší vzdělání), poslední vykonávané profese (odborná profese, ve službách, manuální profese), rodinného stavu (život single, nebo v manželském páru/s partnerem) a počtu vychovaných dětí (žádné, jedno, dvě a více). Individuální zdravotní situace je zachycena indikátorovými proměnnými ve vektoru ZDRAVÍ – pro něj byly použity proměnné popsané ve 3. kapitole a v příloze (počet chronických chorob, index ADL, kognitivní schopnosti, subjektivně vnímané zdraví, síla stisku, míra deprese). Dopad věku je zachycen lineární splines funkcí s body zalomení nastavenými na věk 55, 60, 65, 70 a 75 let.

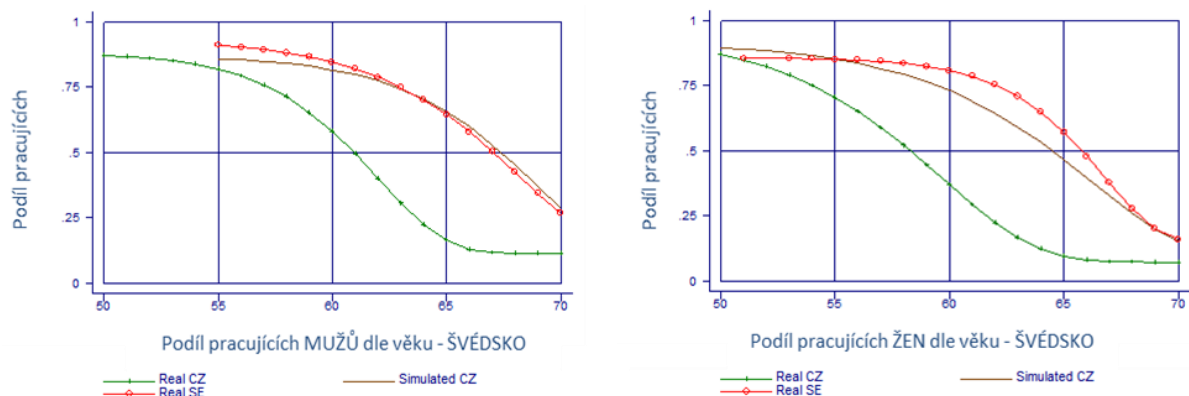
Na základě datového souboru SHARE vlny 5 z roku 2013 byl odhadnut model (1) pro populaci českých žen ve srovnávací zemi – Švédsku. Pomocí odhadů švédských koeficientů A, B1, B2, a B3 jsme vypočítali očekávané výsledky pro vzorek českých žen a mužů (zvláště) s využitím jejich skutečných (českých) demografických, zdravotních a věkových charakteristik. Tímto způsobem simulujeme hypotetickou pravděpodobnost zaměstnanosti českých žen (s jejich skutečnými osobními charakteristikami) ve švédském prostředí.

Graf 5.1 znázorňuje věkové profily průměrné pravděpodobnosti zaměstnanosti (podíl zaměstnaných osob v populaci): profil skutečné pravděpodobnosti zaměstnanosti v České republice (nazvaný Real CZ a označený „+“), profil skutečné pravděpodobnosti zaměstnanosti ve Švédsku (nazvaný Real SE a označený „o“), a profil simulované pravděpodobnosti zaměstnanosti pro populaci českých žen s využitím švédských koeficientů (nazvaný Simulated CZ, bez značky).

⁴ Jako alternativa byl použit model Probit, přičemž klíčové faktory nebyly ve výsledné simulaci ovlivněny.

GRAF 5.1

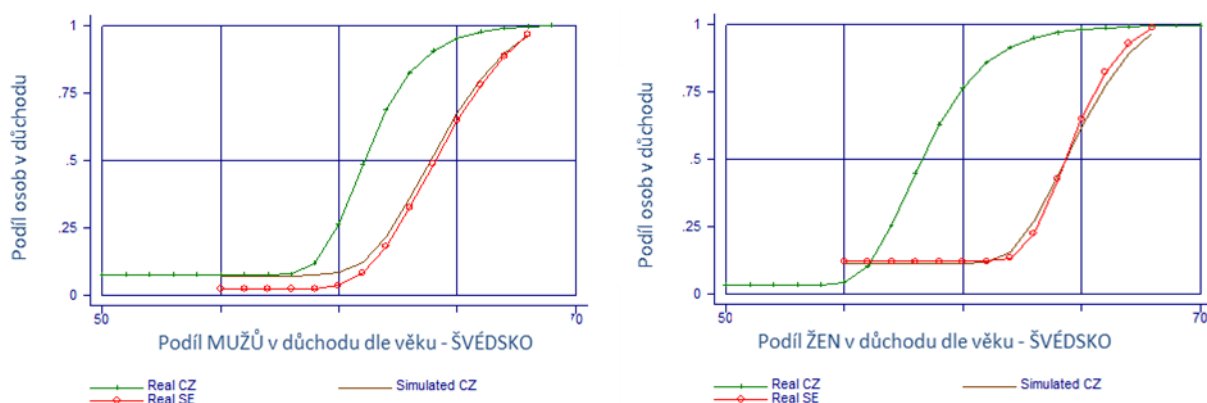
Pravděpodobnost zaměstnanosti v České republice a Švédsku v roce 2013

Z grafu vyplývá, že mladší ženy v obou sledovaných zemích vykazují vysokou míru zaměstnanosti blíží se 90 % a zanedbatelnou míru zaměstnanosti po dosažení věku 70 let. Ve věkové kategorii 60-65 let pozorujeme podstatně vyšší míru zaměstnanosti ve Švédsku. Konkrétně míra zaměstnanosti u švédských žen ve věku 65 let je téměř o 50 procentních bodů vyšší než ekvivalentní míra u českých žen. Simulovaný profil pro české ženy v kontextu švédského typu je o pouhých 10 procentních bodů nižší než skutečný švédský profil, což naznačuje, že osobní a zdravotní charakteristiky přispívají ke skutečně nižší míře nezaměstnanosti u českých žen pouze částečně (při konstantním věku). Jinými slovy, pokud by byly české ženy vystaveny systému švédských institucí, legislativě a pobídkám, byla by jejich zaměstnanost o 40 % vyšší. Znamená to, že instituce, legislativa a pobídky jsou vysvětlením pro zhruba čtyři pětiny skutečného rozdílu mezi oběma zeměmi.

GRAF 5.2

Pravděpodobnost odchodu do důchodu v České republice a Švédsku v roce 2013

Graf 5.2 znázorňuje výsledky téhož přístupu za účelem simulace důchodového stavu R_i jako závislé proměnné v rovnici (1) namísto E_i (tj. $R_i=1$ pokud osoba i je v důchodu, $R_i=0$ pokud v důchodu není). Je nutno zdůraznit, že R_i zachycuje rozhodnutí odejít

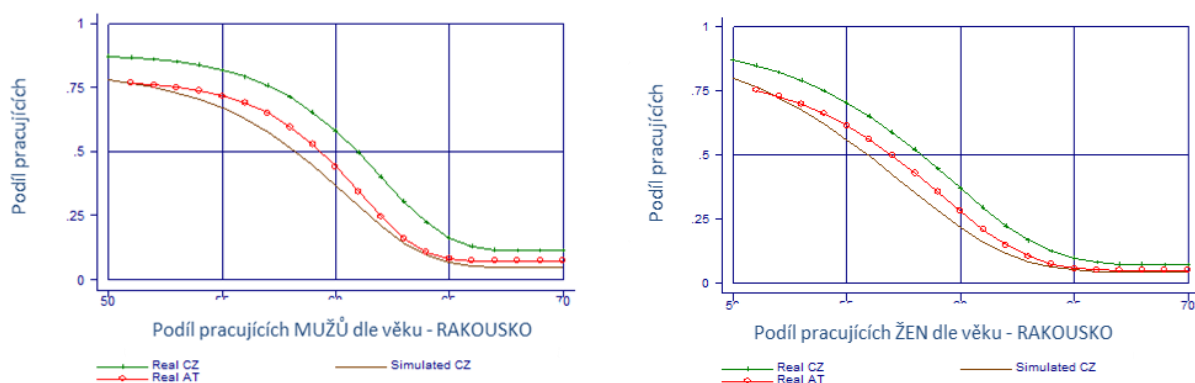
do důchodu nezávisle na jakékoli možné práci prováděné během následujících důchodových let. Simulace tohoto alternativního modelu byla vytvořena, neboť zaměstnanost po zákonném odchodu do důchodu se v České republice stává rozšířeným jevem. Mezi oběma zeměmi lze pozorovat nápadný rozdíl v odchodu do důchodu u žen. Tento rozdíl v podílu důchodců ve věku 60 let činí téměř 70 procentních bodů a ve věku 65 stále téměř 40 procentních bodů. Stojí za zmínku, že osobní a zdravotní podmínky hrají při rozhodnutí odejít do důchodu v jakémkoli věku jen zanedbatelnou roli a jedinou klíčovou determinantou je institucionální prostředí.

S využitím stejného metodologického postupu jsme vytvořili simulace pro české a švédské muže. Výsledné profily jsou znázorněny v pravých panelech Grafů 5.1 a 5.2 a jsou velmi podobné rozhodovacím strategiím zjištěným u žen. Rozdíly jsou podobné, avšak nápadně menší. U pravděpodobnosti zaměstnání a rozhodování o odchodu do důchodu bychom nezaznamenali téměř žádné rozdíly v chování mezi českými a švédskými muži, pokud by Češi žili v systému sociálního státu Švédska.

Stejným způsobem byla provedena simulace pro Českou republiku a Rakousko. Jak ukazují Grafy 5.3 a 5.4, rakouský sociální a penzijní systém je mnohem bližší systému České republiky, přestože pravděpodobnost zaměstnanosti je vyšší pro obě pohlaví a odchod do důchodu je nižší u mužů v České republice. Přijetí rakouských důchodových politik by vedlo ke snížení zapojení do pracovní síly u mužů i žen a častější volbě důchodu u českých mužů.

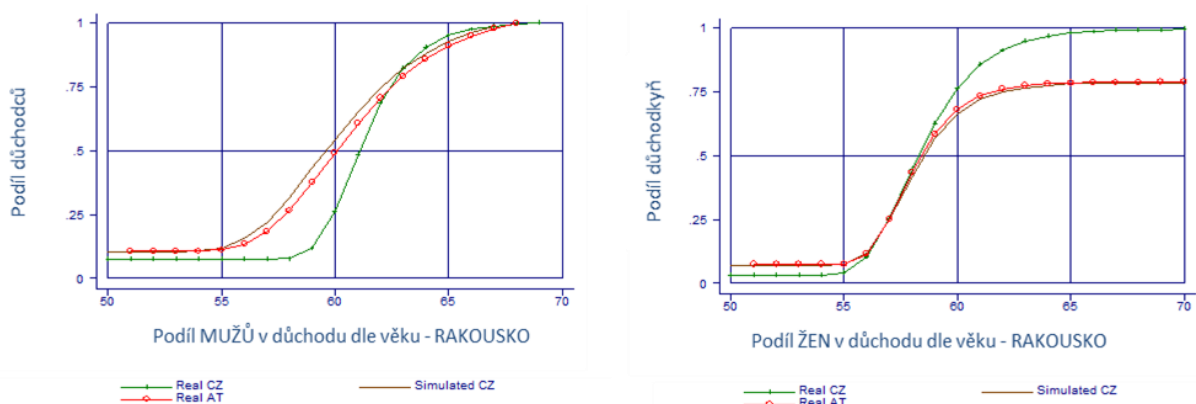
GRAF 5.3

Pravděpodobnost zaměstnanosti v České republice a Rakousku v roce 2013

GRAF 5.4

Pravděpodobnost odchodu do důchodu v České republice a Rakousku v roce 2013

Simulace českých žen a mužů byla na stejném principu provedena také pro politický kontext Nizozemí – představuje jakýsi simulační „mezistupeň“ institucionálního prostředí Švédska a Rakouska. Výsledné grafy lze nalézt v příloze.

Dopady nezaměstnanosti

V analýze České republiky a Švédska jsme přiřadili regionálně specifické indikátory nezaměstnanosti. Konkrétně jsme sestavili míry nezaměstnanosti podle regionu, míry nezaměstnanosti podle pohlaví a podíl osob starších 50 let na obyvatele regionu. Jelikož se ukázalo, že tyto proměnné spolu vysoce korelují, model (1) byl pozměněn pouze o celkovou míru nezaměstnanosti vztahenou k věku.

V případě České republiky má nezaměstnanost významný dopad na zaměstnanost a odchod do důchodu u žen, avšak u mužů nebyl zjištěn dopad žádný. Jak se dalo očekávat, dopad nezaměstnanosti na pravděpodobnost odchodu do důchodu u žen je pozitivní a jeho vliv na pravděpodobnost zaměstnanosti je negativní. Konkrétně u padesátiletých žen jeden procentní bod rozdílu v míře nezaměstnanosti implikuje rozdíl cca 3,3% v míře zaměstnanosti. Každých dalších 10 let věku snižuje marginální dopad dalšího roku věku o zhruba polovinu (o 1,7 procentních bodů na cca 1,7 %). Odpovídající dopad na pravděpodobnost odchodu do důchodu je menší (1% rozdíl v pravděpodobnosti ve věku 50 let). Je třeba poznamenat, že míra nezaměstnanosti napříč českými regiony kolísá mezi 5 % a 18 %. Z toho vyplývá, že maximální rozdíl v dopadu na míru zaměstnanosti je asi 20 procentních bodů ($13 \cdot 1,5$) a na pravděpodobnost odchodu do důchodu 10 procentních bodů ($13 \cdot 1,0$). Ve Švédsku jsme nezjistili žádný statisticky významný dopad. Tyto odhady jsou shrnuty v Tabulce 5.1.

TABULKA 5.1

Model zaměstnanosti: odhadnuté koeficienty nezaměstnanosti

	Česká republika 2013		Švédsko 2013	
	Ženy	Muži	Ženy	Muži
Míra nezaměstnanosti (v %)	-.0337961 (0.000)	-.0050227 (0.484)	.0157916 (0.364)	-.0082 (0.634)
Míra nezaměstnanosti * (věk – 50)	.0017539 (0.000)	.0002334 (0.656)	-.0010848 (0.366)	-.0011167 (0.344)
adjR ²	.43	.41	.44	.44

Pozn.: p-hodnoty v závorkách označují statistickou důležitost odhadnutých parametrů

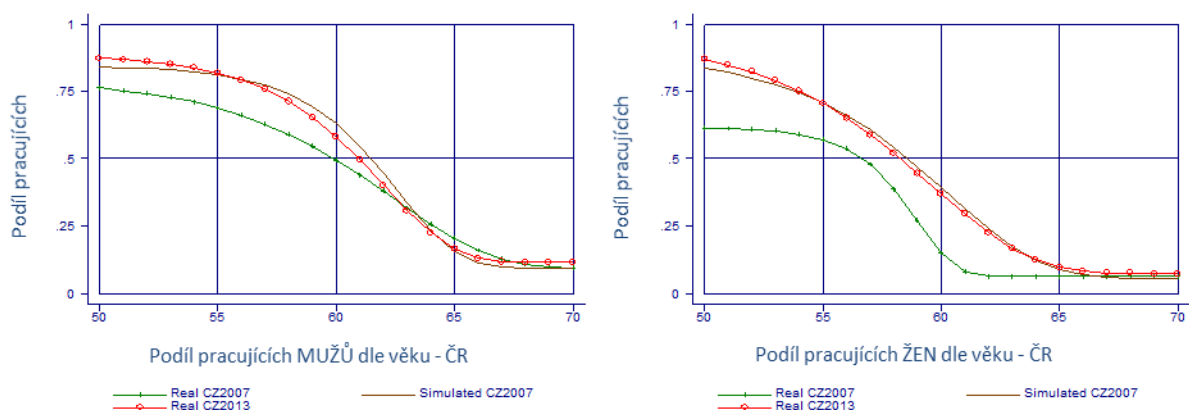
Celkově je vypovídající schopnost nezaměstnanosti a její interakce s věkem na dvou modelech, které jsme odhadovali pro Českou republiku, poměrně nízká (adjustované statistiky R² poukazují na malý vliv). Vzhledem k těmto výsledkům i skutečnosti, že průměrná míra nezaměstnanosti v České republice (5,9 %) je ve sledovaném období čtvrtá nejnižší v zemích EU (s výjimkou Rakouska (4,8 %) a Německa (4,7 %) mají všechny ostatní země v naší studii vyšší nezaměstnanost, například Dánsko (6,2 %), Švédsko (7,8 %) a Nizozemí (7,2 %)), nezdá se, že by incidence nezaměstnanosti v České republice představovala v našich simulacích významnou vynechanou proměnnou. Pokud výsledky naší analýzy budeme posuzovat v širším kontextu, empirická literatura skutečně naznačuje, že předčasný odchod do důchodu má dlouhodobé negativní účinky na zdraví, kognitivní schopnosti a socio-ekonomické podmínky (viz Mazzonna a Peracchi (2012)).

Srovnání České republiky v letech 2007 a 2013

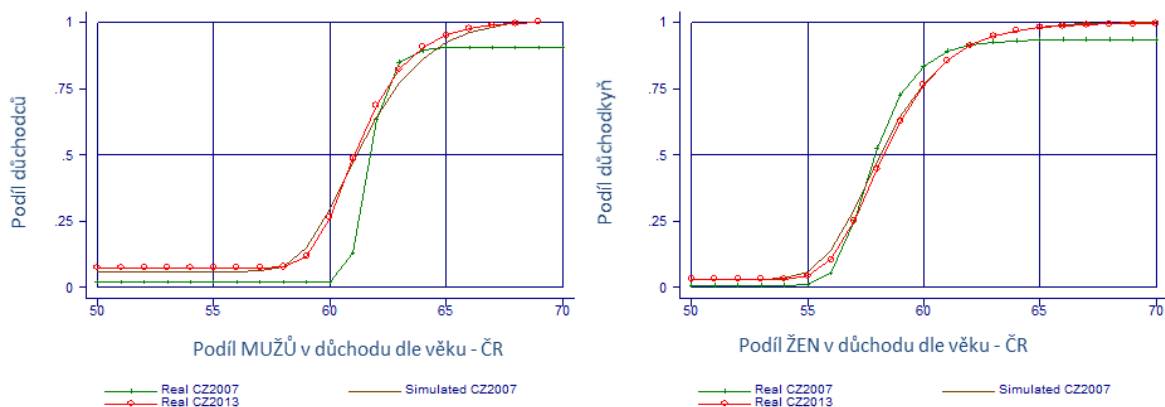
V závěrečné simulaci zkoumáme aktuální vývoj v České republice. Konkrétně byl pro Českou republiku odhadnut model (1) na datech z roku 2013. Použili jsme odhadnuté koeficienty a osobní charakteristiky z roku 2007, abychom předpověděli hypotetickou pravděpodobnost zaměstnanosti a odchodu do důchodu v témže roce. Graf 5.5 ukazuje skutečný profil České republiky v roce 2007 (nazvaný Real CZ2007 a označený „+“), skutečný profil České republiky v roce 2013 (nazvaný Real CZ2013 a označený „o“), a simulovaný profil České republiky v roce 2007 s využitím odhadnutých parametrů z roku 2013 (nazvaný Simulated CZ2007, bez značky). Mezi profily Simulovaný CZ2007 a Real CZ2013 není prakticky žádný rozdíl, z čehož vyplývá, že změny pozorované v zaměstnanosti a odchodu do důchodu mezi roky 2007 a 2013 v České republice nebyly způsobeny změnami osobních charakteristik, nýbrž institucionálním nastavením. Je třeba si též povšimnout, že v případě mužů se úsek profilu zaměstnanosti ohraničený roky 58-62 posunul mezi roky 2007 a 2013 zprava doleva, zřejmě v důsledku jednorázového přílivu či většího podílu mužů odcházejících do důchodu předčasně následkem motivačního účinku „malé důchodové reformy“ v roce 2011, jak bylo pojednáno na konci 1. kapitoly.

Dále jsme simulovali dopad vzrůstající úrovně dosaženého vzdělání české populace v následujících desetiletích, jak odpovídá současné demografické struktuře. Zjistili jsme, že přímý dopad zvýšení dosaženého vzdělání na míru zaměstnanosti a věk odchodu do důchodu je velmi malý; mnohem větší roli hraje vzájemné působení věku a institucionálního nastavení zákonného věku odchodu do důchodu. To je v souladu s našimi zjištěními z česko-švédských simulací; zde byl prokázán malý vliv dosaženého vzdělání na míru zaměstnanosti a incidenci odchodu do důchodu.

GRAF 5.5

GRAF 5.6

Poznámky k datům a regresním modelům

Náš výchozí datový soubor obsahuje přibližně 50 vysvětlujících proměnných, které mají většinou dichotomickou podobu (tedy nabývají hodnot 1/0). Jelikož pro nás není podstatná jak identifikace kauzálních účinků (což je metodologicky nemožné), tak ani částečný dopad konkrétních proměnných, nezabýváme se možnou multikolinearitou mezi vysvětlujícími proměnnými. Adjustovaná R^2 regresí se pohybují v rozmezí 0,40 až 0,70.

Použili jsme linear splines odpovídající věkovému profilu, který má sigmoidní funkční tvar. To nám umožňuje nepoužívat nelineární regrese, které se někdy těžko odhadují (v důsledku konvergence a volbě počátečních podmínek).

Datový soubor pro Švédsko obsahuje nedostatek pozorování u nejmladší populace, a proto nejsou simulace pro tuto věkovou skupinu prezentovány.

KAPITOLA 6: ZÁVĚR

Tato studie poskytuje první, velmi podrobný kvantitativní vhled do fenoménu odchodů do důchodu a opouštění trhu práce v České republice. Nelze samozřejmě zapomínat na to, že naše kvantitativní analýza má své přirozené empirické limity dané množstvím informací poskytnutých průzkumem SHARE. Zatímco nám tato data umožňují považovat řadu důležitých a typických individuálních faktorů za konstantní, nejsme schopni testovat mnoho jiných faktorů, které mohou též hrát svou roli. Podobně také celková míra nezaměstnanosti i věkově specifická míra nezaměstnanosti nutně nezachycují dostatek pracovních příležitostí dostupných pro starší lidi. Důkladnější analýza této problematiky by vyžadovala dodatečná data a náročnější metodologický přístup. Naše simulace navíc nezohledňují všechny motivátory chování Čechů ve vztahu k odchodu do důchodu a zaměstnanosti, počítáme jen s těmi, které lze vysvětlit pozorovatelnými osobními charakteristikami. Konečně je třeba uznat, že naše analýza je primárně deskriptivní a komparativní a neklade si za cíl identifikovat kauzální účinky lidského jednání či vládních politik.

Analýza též ukazuje, že i přes historický vývoj České republiky lze vysledovat tendenci ke konvergenci k západním státům ve smyslu socio-ekonomických podmínek a zdraví starší generace. V důsledku toho jsou instituce a pobídky vyvolané daňovými, sociálními, zaměstnanostními a důchodovými politickými opatřeními hlavní motivací k předčasnému odchodu do důchodu a odchodu z trhu práce ve starším věku. Neidentifikovali jsme žádná závažná rizika spojená s dalším zvyšováním zákonného věku odchodu do důchodu nad jeho současnou úroveň.

Výsledky ukazují důležitost sběru dat v mezinárodně srovnatelných průzkumech, jako jsou SHARE a SILC. Pokud jsou k dispozici vysoce kvalitní data, lze provádět výzkumy stárnutí a také je možné poskytnout faktický základ pro návrhy vládních politických opatření. Pokud jsou tyto návrhy založené na faktických datech, přináší to větší efektivitu a sociální prospěch, což jsou nezbytné klíčové faktory pro udržitelnost sociální politiky v České republice.

LITERATURA

- Angelini, V., A. Brugiavini and G. Weber. (2009). [Ageing and unused capacity in Europe: Is there an early retirement trap?](#) *Economic Policy* 24(7): 463-508. DOI: 10.1111/j.1468-0327.2009.00227.x.
- Börsch-Supan, A., A. Brugiavini and E. Croda. (2009). [The role of institutions and health in European patterns of work and retirement.](#) *Journal of European Social Policy* 19(4): 341-358. DOI: 10.1177/1350506809341515.
- Börsch-Supan, A., M. Brandt, K. Hank and M. Schröder (Eds.) (2011). [The Individual and the Welfare State. Life Histories in Europe.](#) Heidelberg: Springer.
- Börsch-Supan, A., M. Brandt, H. Litwin and G. Weber (Eds.) (2013). [Active ageing and solidarity between generations in Europe: First results from SHARE after the economic crisis.](#) Berlin: De Gruyter.
- Coe, N. B. and G. Zamarro. (2011). [Retirement effects on health in Europe.](#) *Journal of Health Economics* 30(1): 77-86. DOI: 10.1016/j.jhealeco.2010.11.002.
- Czech Statistical Office (2014). Demografická ročenka České republiky – 2013.
- Kalwij, A., Kapteyn, A., & De Vos, K. (2010). Retirement of older workers and employment of the young. *De Economist*, 158(4), 341-359.
- Mazzonna, F. and F. Peracchi. (2012). [Ageing, cognitive abilities and retirement.](#) *European Economic Review* 56(4): 691-710. DOI: 10.1016/j.eurocorev.2012.03.004.
- Šatava, J. 2015: Employment of the elderly and their institutional incentives to work. IDEA study, preliminary version presented on Feb 10, 2015 at CERGE-EI to group of experts, final version available from September 2015.
- van Erp, F., Vermeer, N., & van Vuuren, D. (2014). Non-financial Determinants of Retirement: A Literature Review. *De Economist*, 162(2), 167-191.

PŘÍLOHA

POPIS VZORKU

Použitý datový soubor zahrnuje tři vlny, ve kterých se Česká republika zúčastnila průzkumu (vlna z roku 2009 se věnuje životní historii respondentů a obsahuje jiný typ otázek). Většina zemí se podílela na sběru všech zmíněných vln: druhé vlny v roce 2007, čtvrté vlny v roce 2011 a páté vlny v roce 2013. Některé východoevropské země se k SHARE připojily pouze v rámci jedné vlny v roce 2011. Tabulky A1-A4 znázorňují složení výběrových souborů napříč věkovými kategoriemi, pohlavími, typy domácností, a to s ohledem na země a geografické regiony.

TABULKA A1

Výběrový soubor průzkumu SHARE: Počet respondentů ve věku 50-74 let v jednotlivých vlnách							
Oblast Stát		2W07		4W11		5W13	
		Muži	Ženy	Muži	Ženy	Muži	Ženy
N	Dánsko	983	1062	852	932	1532	1742
N	Nizozemí	995	1196	984	1227	1451	1805
N	Švédsko	977	1143	632	777	1544	1823
W	Rakousko	436	599	1824	2360	1421	1845
W	Belgie	1143	1268	1877	2185	1940	2298
W	Německo	1005	1092	557	648	2140	2341
W	Francie	1006	1230	1951	2319	1423	1777
S	Itálie	1076	1290	1236	1539	1600	1946
S	Španělsko	766	872	1137	1329	2070	2300
E	Maďarsko	0	0	1118	1380	0	0
E	Polsko	887	1092	581	759	0	0
E	Slovinsko	0	0	964	1177	0	0
CZ	Česká republika	999	1287	2116	2743	1869	2575

Zdroj: Data SHARE

TABULKA A2: Počet respondentů ve věkových kategoriích v jednotlivých vlnách průzkumu SHARE

Počet respondentů podle věku - muži 2W07

2W07	Muži - věková kategorie						Celkem
Oblast	50 - 54	55 - 59	60 - 62,5	62,5 - 64	65 - 69	70 - 74	
N	439	548	390	202	450	375	2404
W	503	723	370	229	576	480	2881
S	236	307	214	109	335	317	1518
E	172	182	93	43	125	112	727
CZ	177	212	128	69	132	124	842

Zdroj: Data SHARE

Počet respondentů podle věku- muži 4W11

4W11	Muži - věková kategorie						Celkem
Oblast	50 - 54	55 - 59	60 - 62,5	62,5 - 64	65 - 69	70 - 74	
N	332	482	307	326	584	437	2468
W	1106	1419	795	703	1126	1061	6210
S	335	477	268	267	521	504	2372
E	340	706	371	310	545	392	2664
CZ	352	460	271	252	469	312	2116

Zdroj: Data SHARE

Počet respondentů podle věku - muži 5W13

5W13	Muži - věková kategorie						Celkem
Oblast	50 - 54	55 - 59	60 - 62,5	62,5 - 64	65 - 69	70 - 74	
N	599	841	614	444	1216	813	4527
W	1206	1439	988	698	1379	1214	6924
S	504	745	502	357	819	743	3670
CZ	171	381	285	176	509	347	1869

Zdroj: Data SHARE

Počet respondentů podle věku - ženy 2W07

2W07	Ženy - věková kategorie						Celkem
Oblast	50 - 54	55 - 57,5	57,5 - 59	60 - 64	65 - 69	70 - 74	
N	598	400	230	690	521	352	2791
W	708	502	312	695	672	502	3391
S	356	224	156	373	370	303	1782
E	243	146	90	178	141	115	913
CZ	205	173	93	258	188	134	1051

Zdroj: Data SHARE

Počet respondentů podle věku - ženy 4W11

4W11	Ženy - věková kategorie						Celkem
Oblast	50 - 54	55 - 57,5	57,5 - 59	60 - 64	65 - 69	70 - 74	
N	504	269	309	756	635	463	2936
W	1520	859	844	1730	1303	1259	7515
S	492	317	288	654	575	542	2868
E	515	446	429	815	584	528	3317
CZ	468	291	305	676	624	379	2743

Zdroj: Data SHARE

Počet respondentů podle věku - ženy 5W13

5W13	Ženy - věková kategorie						Celkem
Oblast	50 - 54	55 - 57,5	57,5 - 59	60 - 64	65 - 69	70 - 74	
N	856	655	459	1201	1310	889	5370
W	1600	1027	799	1876	1551	1408	8261
S	763	530	384	921	913	735	4246
CZ	285	305	223	621	671	470	2575

Zdroj: Data SHARE

TABULKA A3: Počet domácností podle typu v jednotlivých vlnách průzkumu SHARE

Počet domácností v datech SHARE

Oblast	Země	2W07			4W11		
		Pár	Single ženy	Single muži	Pár	Single ženy	Single muži
N	Dánsko	934	250	158	825	205	148
N	Nizozemí	1137	228	118	1081	238	138
N	Švédsko	1077	247	136	615	194	102
W	Rakousko	361	212	63	1654	874	378
W	Belgie	1105	334	154	1786	659	396
W	Německo	1028	192	108	555	135	80
W	Francie	1007	378	137	1890	715	362
S	Itálie	1112	228	93	1267	296	111
S	Španělsko	742	147	80	1068	246	135
E	Maďarsko	0	0	0	1011	426	158
E	Polsko	989	263	132	514	198	85
E	Slovinsko	0	0	0	1147	302	154
CZ	Česká republika	971	436	148	1995	875	326

Zdroj: Data SHARE

TABULKA A4: Počet domácností dle věku v jednotlivých vlnách průzkumu SHARE

Počet domácností podle věku - páry 2W07

2W07	Pár - věk staršího partnera					Celkem
Oblast	50 - 54	55 - 59	60 - 64	65 - 69	70 - 74	
N	529	758	811	592	458	3148
W	621	888	759	698	535	3501
S	265	396	414	396	383	1854
E	185	256	230	164	136	971
CZ	212	265	207	159	146	989

Zdroj: data SHARE

Počet domácností podle věku - single ženy 2W07

2W07	Single ženy - věková kategorie					Celkem
Area	50 - 54	55 - 59	60 - 64	65 - 69	70 - 74	
N	126	148	156	142	153	725
W	170	227	220	257	242	1116
S	55	50	71	91	108	375
E	66	82	107	82	99	436
CZ	56	54	47	55	51	263

Zdroj: data SHARE

Počet domácností podle věku - single muži 2W07

2W07	Single muži - věková kategorie					Celkem
Oblast	50 - 54	55 - 59	60 - 64	65 - 69	70 - 74	
N	92	87	97	69	67	412
W	99	116	97	84	66	462
S	43	34	26	37	33	173
E	28	48	23	21	28	148
CZ	47	26	21	25	13	132

Zdroj: data SHARE

Počet domácností podle věku - páry 4W11

4W11	Pár - věk staršího partnera					Celkem
Oblast	50 - 54	55 - 59	60 - 64	65 - 69	70 - 74	
N	287	519	683	604	428	2521
W	979	1341	1494	1047	1024	5885
S	296	495	537	522	485	2335
E	290	709	708	562	403	2672
CZ	294	421	512	468	300	1995

Zdroj: data SHARE

Počet domácností podle věku - single ženy 4W11

4W11	Single ženy - věková kategorie					Celkem
Oblast	50 - 54	55 - 59	60 - 64	65 - 69	70 - 74	
N	70	102	162	147	156	637
W	393	470	529	458	533	2383
S	65	82	112	118	165	542
E	78	202	228	186	232	926
CZ	98	162	191	239	185	875

Zdroj: data SHARE

Počet domácností podle věku - single muži 4W11

4W11	Single muži - věková kategorie					Celkem
Oblast	50 - 54	55 - 59	60 - 64	65 - 69	70 - 74	
N	70	63	76	103	76	388
W	267	281	266	221	181	1216
S	47	44	53	46	56	246
E	62	117	91	69	58	397
CZ	61	74	76	66	49	326

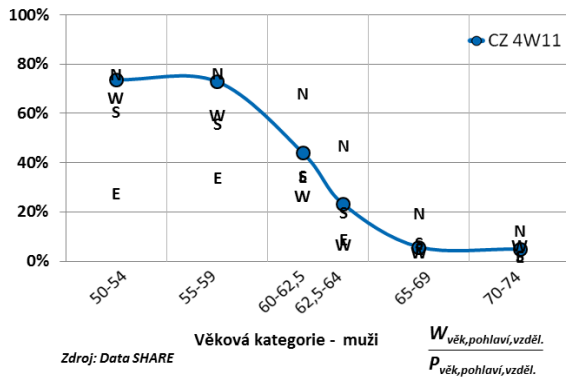
Zdroj: data SHARE

VZDĚLÁNÍ A POVOLÁNÍ

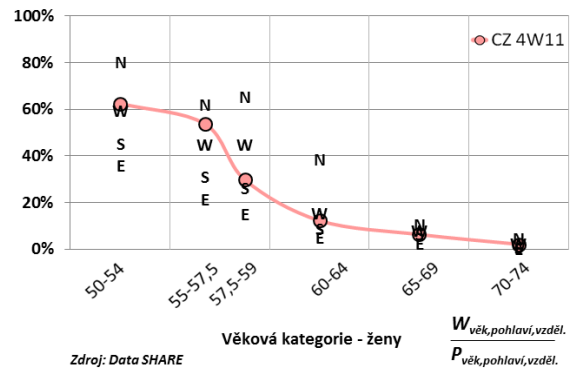
Grafy A1 a A2 znázorňují podíl pracujících mužů a žen podle jejich dosaženého vzdělání a profesní klasifikace.

GRAF A1: Podíl pracujících respondentů podle vzdělání

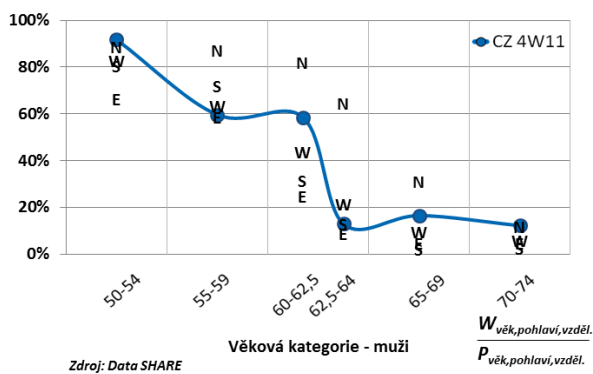
Podíl pracujících mužů s nižším vzděláním

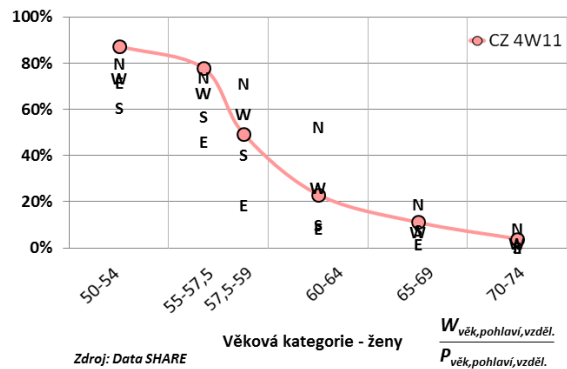
Podíl pracujících žen s nižším vzděláním

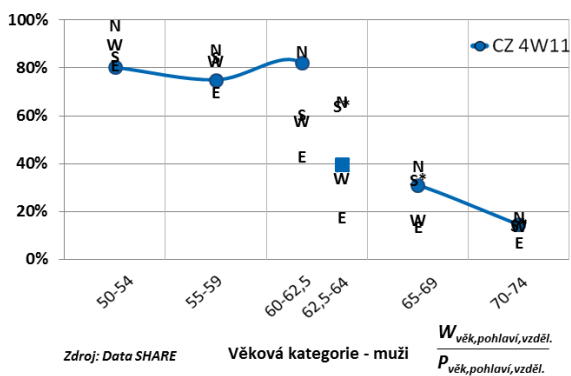
Podíl pracujících mužů se středním vzděláním

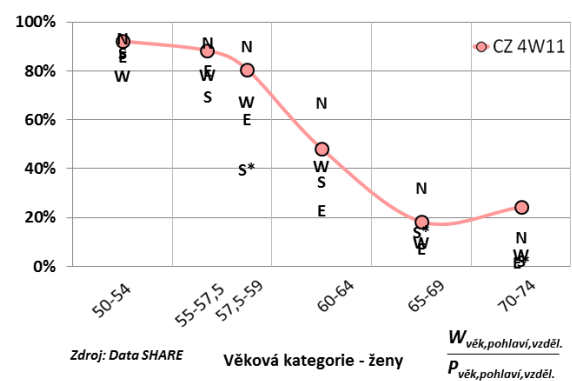
Podíl pracujících žen se středním vzděláním

Podíl pracujících mužů s vyšším vzděláním

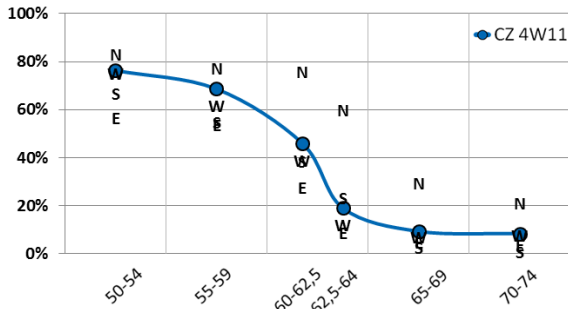

Podíl pracujících žen s vyšším vzděláním

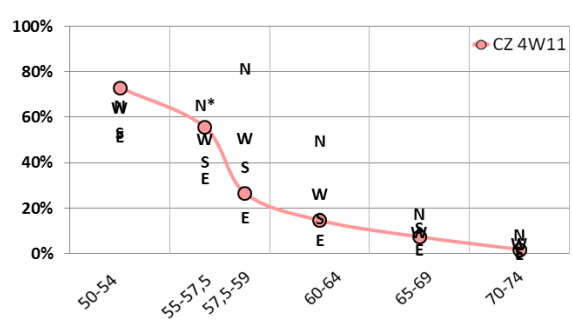
GRAF A2: Podíl pracujících respondentů podle povolání

Podíl pracujících mužů v manuálních profesích

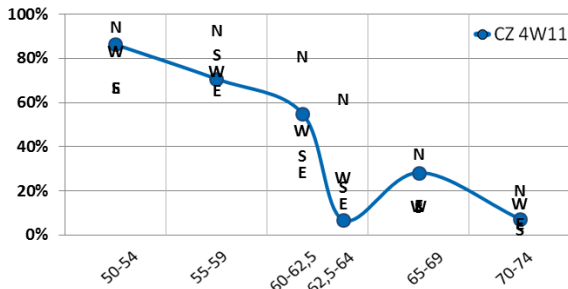
Zdroj: Data SHARE
 Věková kategorie - muži
 W věk, pohlaví, povol.
 P věk, pohlaví, povol.

Podíl pracujících žen v manuálních profesích

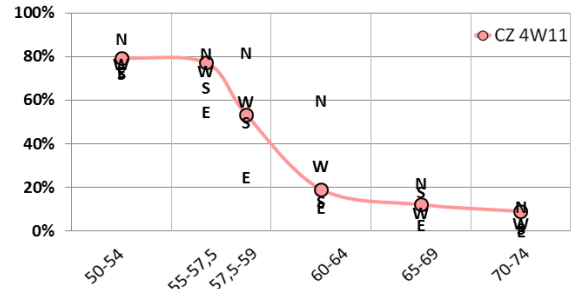
Zdroj: Data SHARE
 Věková kategorie - ženy
 W věk, pohlaví, povol.
 P věk, pohlaví, povol.

Podíl pracujících mužů ve službách

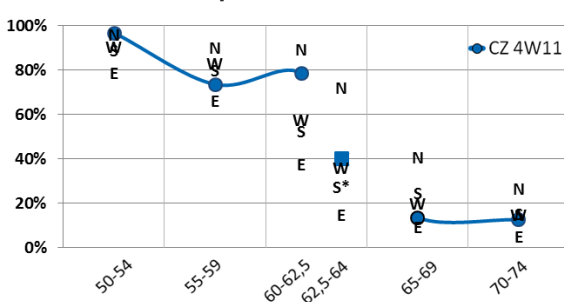
Zdroj: Data SHARE
 Věková kategorie - muži
 W věk, pohlaví, povol.
 P věk, pohlaví, povol.

Podíl pracujících žen ve službách

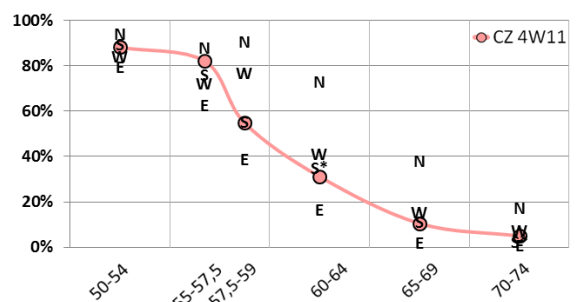
Zdroj: Data SHARE
 Věková kategorie - ženy
 W věk, pohlaví, povol.
 P věk, pohlaví, povol.

Podíl pracujících mužů v odborných profesích

Zdroj: Data SHARE
 Věková kategorie - muži
 W věk, pohlaví, povol.
 P věk, pohlaví, povol.

Podíl pracujících žen v odborných profesích

Zdroj: Data SHARE
 Věková kategorie - ženy
 W věk, pohlaví, povol.
 P věk, pohlaví, povol.

INDIKÁTORY ZDRAVÍ

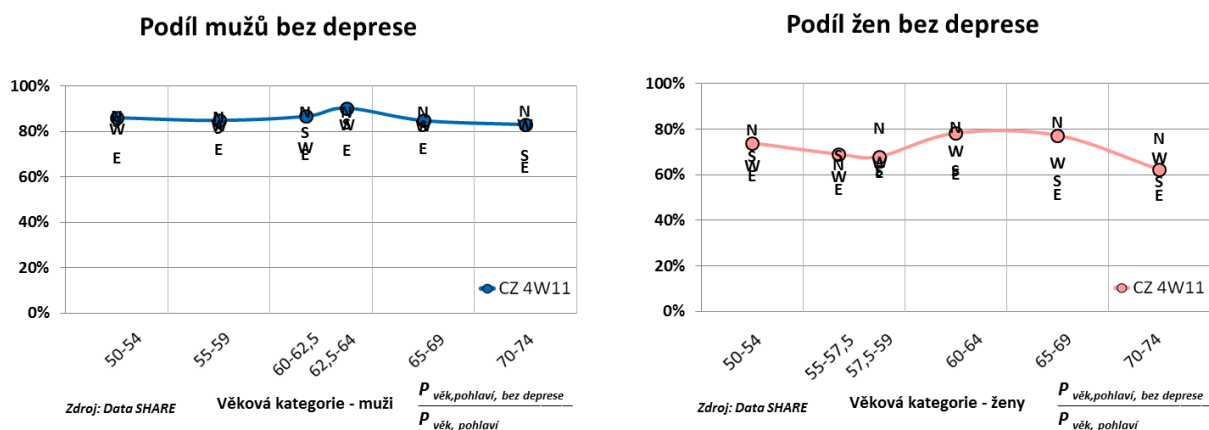
Celkové zdraví: počet chronických nemocí

Do seznamu chronických nemocí spadá: 1. Infarkt včetně infarktu myokardu, koronární trombózy či jakéhokoli jiného srdečního problému včetně městnavého srdečního selhání; 2. Vysoký krevní tlak či hypertenze; 3. Vysoká hladina krevního cholesterolu; 4. Mrtvice, nebo jiné mozkové cévní onemocnění; 5. Cukrovka, nebo vysoká hladina krevního cukru; 6. Chronické plicní onemocnění, jako např. chronická bronchitida či emfyzém; 7. Astma; 8. Artritida, včetně osteoartritidy či revmatismu; 9. Osteoporóza; 10. Rakovina či zhoubný nádor, včetně leukémie či lymfomu, s výjimkou méně závažných rakovin kůže; 11. Rakovina žaludku či dvanácterníku, peptický vřed; 12. Parkinsonova choroba; 13. Šedý zákal; 14. Zlomeniny kyčelního krčku či kyčle; 15. Jiné zlomeniny; 16. Alzheimerova choroba, demence, senilita či jiné závažné poškození paměti; 17. Nezhoubný nádor (fibromy, polypy, angiomy).

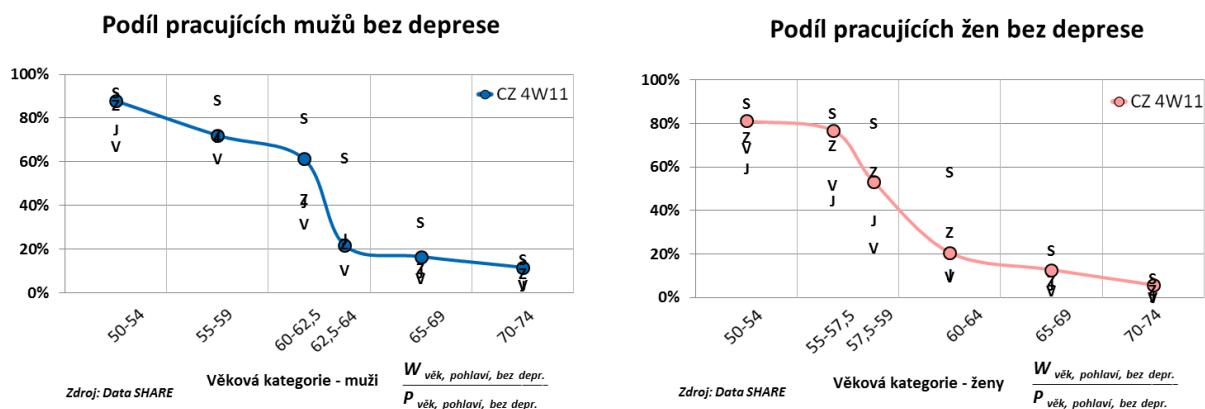
Duševní zdraví: Škála deprese EURO-D

Mezi proměnné patří: deprese, pesimismus, sebevražedné sklony, pocit viny, problémy se spánkem, nezáměr o okolní svět, podrážděnost, absence chuti k jídlu, únava, problémy se soustředěním, radost z aktivit a plačtivost. Index EURO-D se rovná jedné pokud je indikován výskyt jedné z proměnných. Grafy A3 a A4 ukazují podíl mužů a žen bez deprese a jejich zapojení do pracovní síly.

GRAF A3

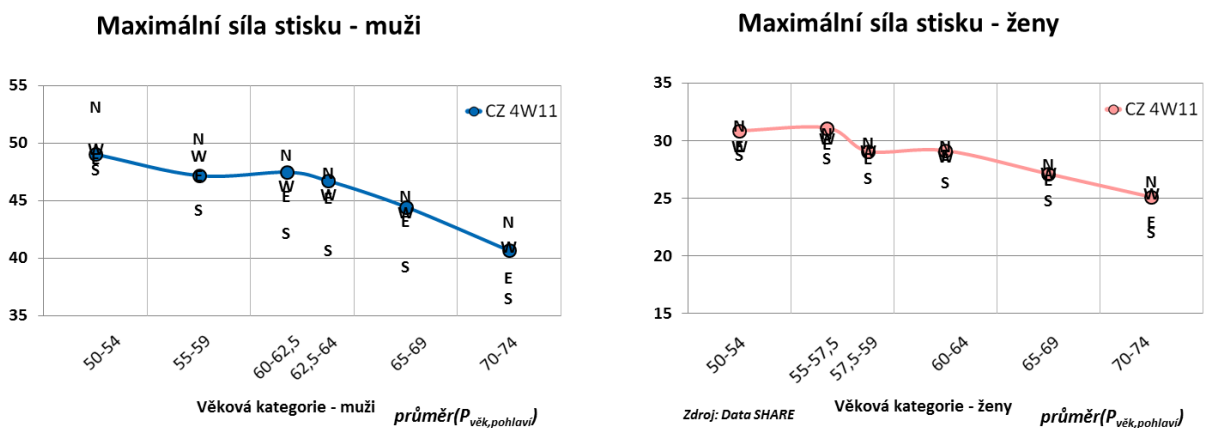
GRAF A4

Objektivní měření tělesného zdraví: Síla stisku ruky

U každého respondenta jsou pomocí tzv. dynamometru zaznamenána dvě měření síly stisku ruky – a to pro každou ruku. Výsledná hodnota proměnné je pak definována jako maximální naměřená síla stisku ruky respondenta (ať na základě měření obou, nebo jiné ruky). Následující Grafy A5 a A6 znázorňují sílu stisku ruky u každé věkové skupiny.

GRAF A5

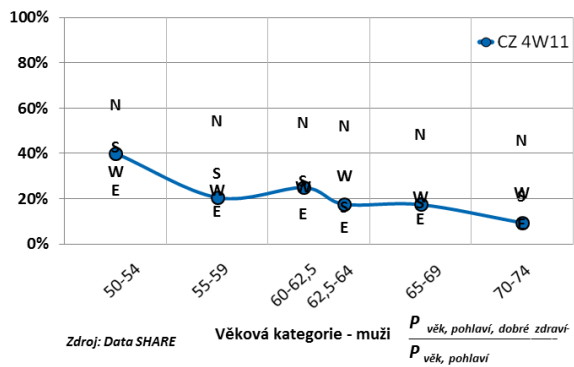

Subjektivně vnímané zdraví

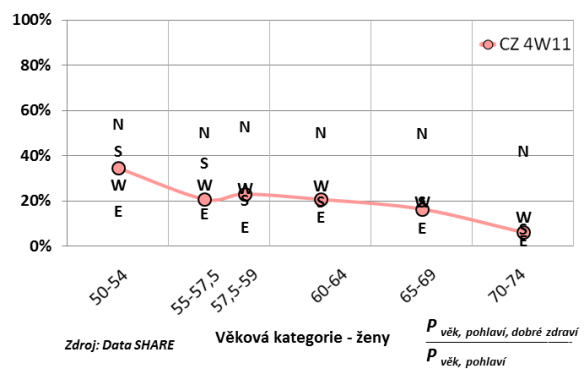
Tato proměnná obecného zdraví je přejata ze Studie zdraví a odchodu do důchodu ve Spojených státech. Odvozený index rozděluje americkou verzi proměnné subjektivně vnímaného zdraví do dvou kategorií: (0) výborné a velmi dobré a (1) méně než velmi dobré, viz Grafy A7 and A8.

GRAF A6

Podíl mužů s velmi dobrým zdravím

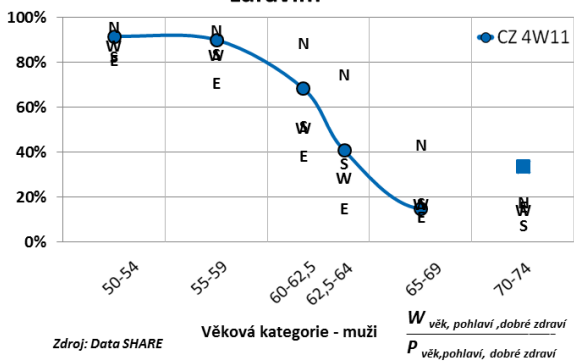

Podíl žen s velmi dobrým zdravím

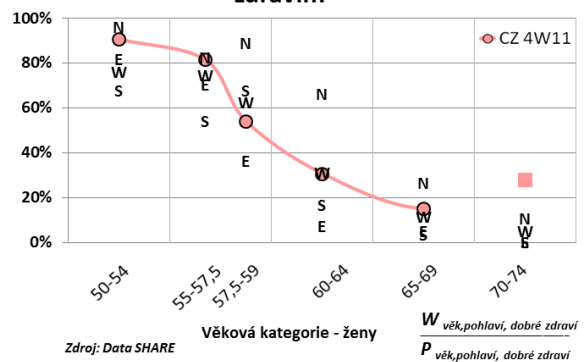

GRAF A7

Podíl pracujících mužů s velmi dobrým zdravím

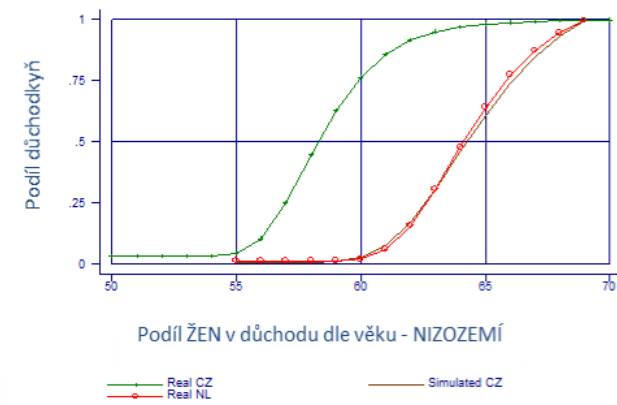
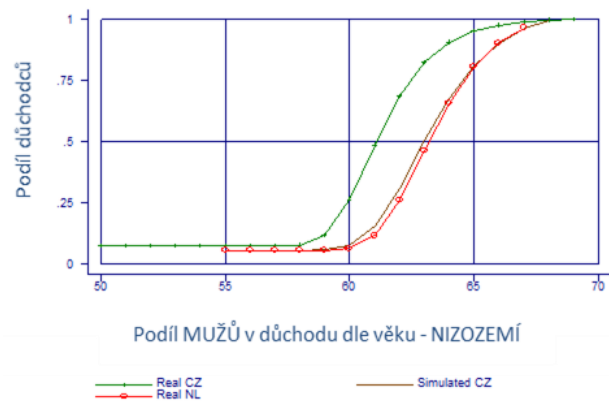
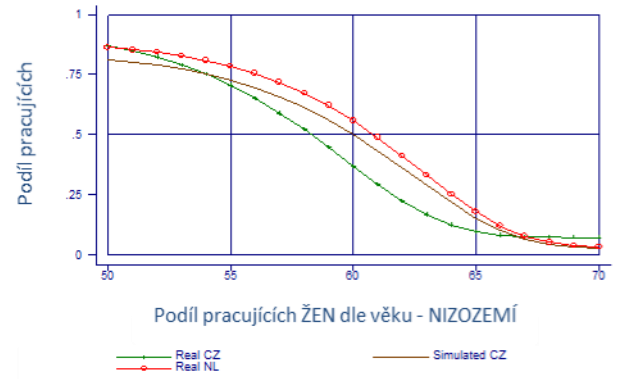
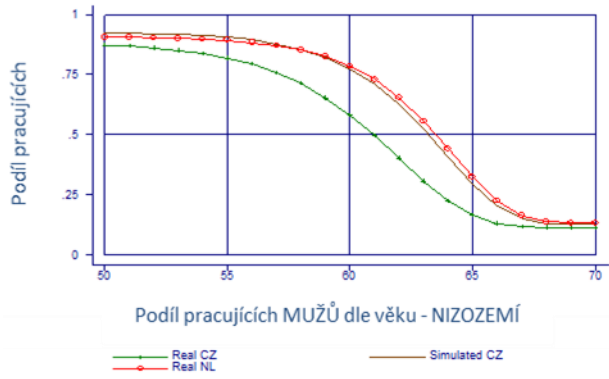

Podíl pracujících žen s velmi dobrým zdravím

GRAF A8

Pravděpodobnosti zaměstnanosti a odchodu do důchodu v České republice a Nizozemsku v roce 2013

Předchozí publikace

- Září 2015 Štěpán Jurajda, Daniel Münich. „*Oborová publikační výkonnost výzkumných pracovišť v České republice v letech 2008-2012*“ (studie obsahuje interaktivní internetový nástroj, pomocí kterého je možné zvolit obor či pracoviště a zobrazit řazení pracovišť dle preferovaného ukazatele)
- Září 2015: Daniel Münich, Mária Perignáthová, Lucie Zapletalová, Vladimír Smolka. „*Platy učitelů českých základních škol: setrvale nízké a neatraktivní*“
- Srpen 2015: Jan Švejnar. „*Miliardáři versus lidé / Billionaires versus People*“
- Červen 2015: Jana Bakalová, Radim Boháček, Daniel Münich. „*A Comparative Study of Retirement Age in the Czech Republic*“ (v angl. jazyce, srovnávací studie věku odchodu do důchodu v České republice)
- Květen 2015: Josef Montag, Lucie Zapletalová. „*Bodový systém a jeho vliv na počet smrtelných nehod*“
- Březen 2015: Vojtěch Bartoš. „*(Ne)diskriminace žen při žádosti o zaměstnání v důsledku mateřství: Experiment*“
- Prosinec 2014: Klára Kalíšková, Lucie Zapletalová. „*Společným zdaněním k nižší zaměstnanosti žen*“
- Říjen 2014: Ágota Scharle. „*Co s ekonomickou neaktivitou v zemích Visegrádu?*“
- Říjen 2014: Štěpán Jurajda, Daniel Münich, Lucie Zapletalová. „*Vliv informací z volebních lístků na výsledky obecních a krajských voleb*“
- Srpen 2014: Matěj Bajgar, Petr Janský. „*Regionální rozdíly v kupní síle: Ceny, platy, mzdy a důchody*“
- Červenec 2014: Štěpán Jurajda, Jiří Šatava. „*Budete mít nárok na důchod?*“
- Červen 2014: Daniel Münich, Miroslava Federičová. „*Učení mučení, nebo škola hrou? Srovnání oblíbenosti školy a matematika pohledem mezinárodního šetření*“
- Červen 2014: Petr Bouchal, Petr Janský: „*Státní úředníci: Kolik jich vlastně je, kde a za kolik pracují?*“
Květen 2014: Klára Kalíšková, Daniel Münich. „*Komu pomůže navrhované zvýšení slevy na dani na dítě?*“
- Březen 2014: Vilém Semerák. „*Česká ekonomika pokračuje v růstu i v roce 2014*“
- Březen 2014: Miroslava Federičová, Daniel Münich. „*Příprava na osmiletá gymnázia: velká žákovská steeplechase*“
- Březen 2014: Klára Kalíšková. „*Ženy v českém finančním sektoru 1994-2012: nové pracovní příležitosti pro mladé a vzdělané*“
- Prosinec 2013: Daniel Münich, Tomáš Protivínský. „*Dopad vzdělanosti na hospodářský růst: ve světle nových výsledků PISA 2012*“
- Prosinec 2013: Libor Dušek, Jiří Šatava. „*Zdanění vysokých příjmů, reforma za reformou...*“
- Prosinec 2013: Libor Dušek, Klára Kalíšková, Daniel Münich. „*Kdo a kolik odvádí do společné kasy? Zdanění příjmů ze zaměstnání a podnikání v českém systému*“
- Říjen 2013: Libor Dušek, Klára Kalíšková, Daniel Münich. „*Co by od roku 2015 přinesla již schválená reforma přímých daní?*“
- Září 2013: Jiří Šatava. „*Dopad rozvodu na příjmy v důchodu*“
- Červen 2013: Ondřej Schneider, Jiří Šatava. „*Důchodový systém: scénáře budoucího vývoje*“
- Květen 2013: Ondřej Schneider, Jiří Šatava. „*Dopady reformy I. důchodového pilíře po roce 1996 na starobní důchody jednotlivců*“
- Květen 2013: Petr Janský. „*Účastníci penzijního připojištění*“
- Duben 2013: Martin Gregor. „*Může záporný hlas ve volebním systému se dvěma mandáty zvýšit kvalitu kandidátů?*“
- Březen 2013: Pavel Hait, Petr Janský. „*Kdo je nejvíce zasažen růstem cen? Rozdíly v inflaci pro různé domácnosti*“
- Prosinec 2012: Vilém Semerák. „*Zachrání Čína české exporty? Studie*“
- Listopad 2012: Petr Janský. „*Odhady dopadů změn DPH na domácnosti: porovnání dvou možných scénářů od roku 2013*“
- Říjen 2012: Pavla Nikolová, Ján Palguta, Filip Pertold, Mário Vozár. „*Veřejné zakázky v ČR: Co říkají data o chování zadavatelů?*“
- Říjen 2012: Ondřej Schneider. „*Jaký důchod nás čeká? Alternativy vývoje státního průběžného důchodového systému*“
- Říjen 2012: Ondřej Schneider, Jiří Šatava. „*Český důchodový systém na rozcestí: Pro koho je výhodný*“

přechod do druhého pilíře?“

- Září 2012: Vilém Semerák. „Dopady makroekonomického vývoje ČR na krajské úrovni: možnosti pro aktivní hospodářskou politiku“ (studie pro potřeby Ekonomické rady Asociace krajů ČR)
- Září 2012: Vilém Semerák, Jan Švejnar. „Možnosti pro aktivní hospodářskou politiku na krajské úrovni“ (studie pro potřeby Ekonomické rady Asociace krajů ČR)
- Září 2012: Petr Janský, Zuzana Řehořová. „Česká pomoc rozvojovým zemím: nejen finanční rozvojová spolupráce“
- Září 2012: Petr Janský, Zuzana Řehořová. „The Commitment to Development Index for the Czech Republic“ (výzkumný článek)
- Září 2012: Daniel Münich, Jan Straka. „Být či nebýt učitelem: platy českých učitelů pohledem nákladů ušlých příležitostí a širší souvislosti“
- Srpen 2012: Štěpán Jurajda, Daniel Münich. „Kde se v ČR dělá nejlepší výzkum“
- Srpen 2012: Libor Dušek. „Kde hledat příčiny přeplněných věznic“
- Červen 2012: Daniel Münich, Petr Ondko, Jan Straka. „Dopad vzdělanosti na dlouhodobý hospodářský růst a deficity důchodového systému“
- Květen 2012: Klára Kalíšková, Daniel Münich. „Česky: Nevyužitý potenciál země“
- Duben 2012: Libor Dušek, Petr Janský. „Očekávané dopady změn sazeb DPH na rozpočty krajů“
- Březen 2012: Petr Janský, Daniel Münich. „Co když vláda nebude valorizovat starobní důchody? První odhady dopadů na relativní chudobu důchodců v ČR“
- Únor 2012: Ondřej Schneider. „Rozpočtové instituce—evropské zkušenosti a aplikace na Českou republiku“
- Únor 2012: Petr Janský, Ondřej Schneider. „(Ne)udržitelnost (dluhu) veřejných financí“
- Prosinec 2011: Vilém Semerák, Jan Švejnar. „Evropská krize—Dopady měnové (dez)integrace na ČR“
- Prosinec 2011: Vilém Semerák, Jan Švejnar. „Evropská krize—Špatná a ještě horší řešení“
- Prosinec 2011: Vilém Semerák. „Evropská krize—Limity čínské podpory“
- Srpen 2011: Ondřej Schneider. „Důchodové systémy v Evropě: Reformují všichni“
- Červenec 2011: Petr Janský, Klára Kalíšková. „Jak sjednocení DPH kompenzovat rodinám s dětmi“
- Květen 2011: Ondřej Schneider. „Penzijní dluh: Břímě mladých“
- Květen 2011: Libor Dušek, Ondřej Schneider. „Poplatky penzijních fondů: Komentář“
- Duben 2011: Jan Hlaváč, Ondřej Schneider. „Finanční výkonnost penzijních fondů ve střední Evropě: Proč jsou české fondy nejhorší?“
- Březen 2011: Libor Dušek, Petr Janský. „Jak by sjednocení DPH na 17,5 % dopadlo na domácnosti a veřejné rozpočty“
- Březen 2011: Libor Dušek, Petr Janský. „Přehled hlavních dopadů daňových změn na domácnosti a veřejné rozpočty“
- Únor 2011: Libor Dušek, Petr Janský. „Jak by daňové změny dopadly na domácnosti a veřejné rozpočty“
- Únor 2011: Libor Dušek, Petr Janský. „Dopady sjednocení sazeb DPH na 20 % na životní úroveň domácností“
- Prosinec 2010: Libor Dušek, Petr Janský. „Odhad dopadů navrhovaných změn DPH na životní náklady domácností“
- Září 2010: Libor Dušek, Vilém Semerák, Jan Švejnar. „Jak na státní rozpočet: Ekonomický přístup“
- Květen 2010: Libor Dušek, Vilém Semerák, Jan Švejnar. „Jak inteligentně reformovat veřejné finance“
- Září 2009: Vilém Semerák, Jan Švejnar. „New member countries' labour markets during the crisis. EU BEPA Policy Brief“

<http://idea.cerge-ei.cz/publikace>

Upozornění: tato studie vyjadřuje pouze názory autorů a nikoli oficiální postoj Univerzity Karlovy v Praze, Centra pro ekonomický výzkum a doktorského studia a Národohospodářského ústavu AVČR, v. v. i.

© Jana Bakalová, Radim Boháček, Daniel Münich, 2015.

Vydal: Národohospodářský ústav AV ČR, v. v. i., Praha 2015.
Politických vězňů 7, 111 21 Praha 1, Česká republika

Komparativní studie věku odchodu do důchodu v České republice

Studie 6/2015

ISBN 978-80-7344-349-8 (Národohospodářský ústav AV ČR, v. v. i.)

The Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe (SHARE) is a multi-disciplinary and cross-national panel database of micro data on health, socio-economic status and social and family networks of more than 110,000 individuals (approximately 220,000 interviews) from 20 European countries (+Israel) aged 50 or over.

SHARE data are accessible for free after registration at the data archive. Please see www.project-share.org or <http://share.cerge-ei.cz> for downloading data, examples of statistical software codes, methodology and all other information.

For further information contact radim.bohacek@cerge-ei.cz

IDEA se v rámci NHÚ podílí na aktivitách Strategie AV21
IDEA by CERGE-EI participates in the Strategy AV21 activities

Komparativní studie věku odchodu do důchodu v České republice

Studie Institutu pro demokracii a ekonomickou analýzu

O IDEA

Institut pro demokracii a ekonomickou analýzu (IDEA) je nezávislý think-tank zaměřující se na analýzu, vyhodnocování a vlastní návrhy veřejných politik. Doporučení IDEA vychází z analýz založených na faktech, datech, jejich nestranné interpretaci a moderní ekonomické teorii.

IDEA je součástí akademického pracoviště CERGE-EI a vznikla z iniciativy a pod vedením prof. Jana Švejnara.

Principy fungování IDEA

1. Vytváření shody na základě intelektuální otevřenosti – přijímání volné soutěže myšlenek, otevřenost podnětům z různých částí světa, přehodnocování existujících stanovisek vzhledem k novým výzvám.
2. Využívání nejvhodnějších teoretických a praktických poznatků – snaha o rozvinutí postupů na základě nejlepších teoretických i praktických poznatků (z České republiky i ze zahraničí).
3. Zaměření aktivit na vytvoření efektivní politiky a strategie České republiky – doplňovat akademické instituce vytvářením podkladů efektivním a operativním způsobem.

Pokud chcete dostávat do své emailové schránky informace o připravovaných studiích a akcích IDEA, napište nám na idea@cerge-ei.cz

About IDEA

The Institute for Democracy and Economic Analysis (IDEA) is an independent think-tank focusing on policy-relevant research and recommendations. IDEA recommendations are based on high quality data, objective evidence-based analysis, and the latest economic theories.

IDEA is led by its founder, Prof. Jan Švejnar, and forms part of the CERGE-EI research centre.

IDEA's Working Principles

1. We build consensus on the basis of intellectual openness – we believe in a free competition of ideas, are open to initiatives from various parts of the world, and constantly review existing opinions in the light of new challenges.
2. We make use of the most appropriate theoretical and empirical findings, and strive to develop methods based on the best theoretical and practical knowledge (both from the Czech Republic and from abroad).
3. We focus on creating effective policy and strategy for the Czech Republic, complementing academic institutions by producing materials in a constructive, practical format.

If you would like to receive regular information about the latest IDEA studies and events please subscribe to our mailing list by contacting idea@cerge-ei.cz

<http://idea.cerge-ei.cz>